

О. В. Панасюк,
А. М. Савченко

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О. В. Панасюк,
А. М. Савченко**

Аналіз господарської діяльності

Навчальний посібник

**Ірпінь
2023**

УДК 005.52:330.1(075.8)

ББК 65.053я73

П 16

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року)*

Рецензенти:

І. В. Охріменко, д-р екон. наук, професор, ректор Київського корпоративного інституту бізнесу та права;

В. К. Савчук, д-р екон. наук, професор, професор кафедри статистики та економічного аналізу Національного університету біоресурсів і природокористування України;

В. М. Краєвський, д-р екон. наук, професор, професор кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики, декан факультету податкової справи, обліку та аудиту Державного податкового університету.

Автори:

Панасюк О. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу Державного податкового університету;

Савченко А. М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу Державного податкового університету

Панасюк О. В.

П 16

Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник /

О. В. Панасюк, А. М. Савченко. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 142 с.

ISBN 978-966-337-698-1

В умовах ринкової економіки виникає нагальна потреба у проведенні об'єктивного та оперативного аналізу діяльності підприємства для забезпечення ефективного господарювання та прийняття управлінських рішень – як оперативних, так і стратегічних.

Пропоноване видання включає теоретичну частину до кожної теми, в якій визначається мета і завдання об'єкта аналізу, питання теорії та організації проведення аналітичного процесу й економічного аналізу.

Наведені у навчальному посібнику цифрові дані є умовними і можуть бути використані лише для ілюстрації методики розрахунків. Для вирішення практичних завдань, що наведені в посібнику, розроблені додатки.

УДК 005.52:330.1(075.8)

ББК 65.053я73

© Панасюк О. В., Савченко А. М., 2023

© Державний податковий університет, 2023

ISBN 978-966-337-698-1

ЗМІСТ

ВСТУП	8
--------------------	---

ТЕМА 1. МІСЦЕ І РОЛЬ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ	8
---	---

1.1. Сутність, завдання, об'єкти та предмет аналізу господарської діяльності підприємства	8
1.2. Система економічної інформації для аналізу	9
1.3. Етапи проведення аналізу господарської діяльності	13
1.4. Класифікація аналізу господарської діяльності	15
Перелік питань для самоконтролю	16
Тестові завдання	17
Практичні завдання	19

ТЕМА 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	20
--	----

2.1. Сутність методу та його види	20
2.2. Логічні методи	20
2.3. Методи детермінованого факторного аналізу	25
2.4. Методи стохастичного факторного аналізу	27
2.5. Методи оптимізаційного вирішення економічних завдань	29
Перелік питань для самоконтролю	30
Тестові завдання	30
Практичні завдання	32

ТЕМА 3. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ	36
---	----

3.1. Основні напрями і джерела інформації для аналізу	36
3.2. Аналіз обсягів виробництва і реалізації продукції	37
3.3. Аналіз асортименту продукції	41
3.4. Аналіз якості продукції	43
3.5. Аналіз ритмічності виробництва	46

Перелік питань для самоконтролю.....	47
Тестові завдання.....	48
Практичні завдання.....	50

ТЕМА 4. АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	52
4.1. Мета, завдання та джерела інформації.....	52
4.2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами	54
4.3. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів	57
Перелік питань для самоконтролю.....	60
Тестові завдання.....	60
Практичні завдання.....	63

ТЕМА 5. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	66
5.1. Основні завдання і джерела інформації.....	66
5.2. Аналіз складу основних засобів та аналіз їх забезпеченості.....	67
5.3. Аналіз технічного стану виробничих основних засобів.....	68
5.4. Аналіз руху основних засобів.....	69
5.5. Аналіз ефективності використання основних засобів.....	71
5.6. Аналіз використання обладнання.....	72
Перелік питань для самоконтролю.....	74
Тестові завдання.....	75
Практичні завдання.....	78

ТЕМА 6. АНАЛІЗ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО, СОБІВАРТОСТІ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ	79
6.1. Методика аналізу витрат на виробництво продукції.....	79
6.2. Аналіз загальної суми витрат на виробництво продукції	81
6.3. Аналіз витрат на 1 грн продукції.....	82
6.4. Аналіз витрат за елементами і статтями калькуляції	83
Перелік питань для самоконтролю.....	91
Тестові завдання.....	91
Практичні завдання.....	94

ТЕМА 7. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ВИТРАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ	95
7.1. Методика аналізу трудових ресурсів	95
7.2. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами	97
7.3. Аналіз руху трудових ресурсів підприємства	98
7.4. Аналіз продуктивності праці і трудомісткості продукції	99
7.5. Аналіз фонду оплати праці	101
Перелік питань для самоконтролю.....	103
Тестові завдання.....	103
Практичні завдання.....	105
ТЕМА 8. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	108
8.1. Загальна оцінка фінансового результату і його складу.....	108
8.2. Аналіз динаміки фінансового результату від реалізації продукції.....	110
8.3. Аналіз виконання плану з прибутку від операційної діяльності.....	111
8.4. Аналіз використання прибутку.....	113
Перелік питань для самоконтролю.....	117
Тестові завдання.....	117
Практичні завдання.....	120
ТЕМА 9. АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА	122
9.1. Економічна сутність грошового потоку і його види	122
9.2. Мета, завдання та послідовність проведення аналізу грошових потоків.....	124
9.3. Способи визначення грошових потоків	126
9.4. Аналіз руху грошових коштів.....	127
Перелік питань для самоконтролю.....	134
Тестові завдання.....	134
Практичні завдання.....	136
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	138

ВСТУП

У сучасних умовах зростає значення аналізу господарської діяльності як функції управління. Розширення сфери застосування аналізу господарської діяльності, вмотивоване як необхідністю аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень, так і проблемою аналітичного осмислення інформаційних потоків для інших зацікавлених сторін. Адже господарська діяльність підприємств, як і інші явища суспільного життя, потребує систематичного вивчення, узагальнення, систематизації та аналізу для успішного й ефективного управління нею.

Курс «Аналіз господарської діяльності» один з основних складових циклу навчальних дисциплін, вивчення яких спрямоване на забезпечення професійної підготовки фахівців з обліку та аудиту освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Він пов'язаний з такими дисциплінами, як: економічна теорія, макроекономіка, мікроекономіка, маркетинг, менеджмент, статистика, бухгалтерський облік, економіка підприємства, фінанси підприємства, математика та ін.

Викладання дисципліни «Аналіз господарської діяльності» ґрунтується на попередньому вивченні названих дисциплін. Зміст дисципліни дозволяє підвищити рівень фахової підготовки студентів з питань організації та методології аналізу господарської діяльності підприємств і бюджетних установ.

Основною метою вивчення дисципліни є поглиблення спеціальних знань з аналізу господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, оволодіння організацією та методикою економічного аналізу, формування умінь використовувати теоретичні знання у практичній діяльності з огляду на основи розвитку ринкової економіки.

Завданнями є посилення економічної та аналітичної підготовки студентів, надання їм необхідних теоретичних знань і практичних навичок здійснення аналізу господарської діяльності підприємств та організацій.

Навчальний посібник враховує останні зміни у стандартах бухгалтерського обліку, фінансової і статистичної звітності, нормативно-правових актів тощо і побудований на основі кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Студентам пропонуються до вивчення 9 тем.

Зокрема, у першій темі «Місце і роль аналізу господарської діяльності в інформаційній системі управління» розкрито сферу застосування аналізу господарської діяльності та його роль в управлінні діяльністю суб'єкта господарювання. Проведено класифікацію видів аналізу господарської діяльності. Друга тема «Методичне забезпечення аналізу господарської діяльності» розкриває поняття методу економічного аналізу, його характерні особливості, а також застосування загальнонаукових, економіко-логічних та економіко-математичних методів під час проведення аналітичних досліджень. У третій темі «Аналіз виробництва і реалізації продукції» розглянуто методіку аналізу організаційно-технічного рівня виробництва, формування і виконання виробничої програми та пошуку резервів виробництва і реалізації. Четверта тема «Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання» розкриває методіку аналізу забезпеченості підприємства матеріальними оборотними ресурсами, оцінки їх динаміки та якості, а також ефективності їх використання. П'ята тема «Аналіз ефективності використання основних засобів» присвячена методиці аналізу забезпеченості підприємства основними засобами, дослідженню їх динаміки та структури, технічного стану й ефективності використання. Шоста тема «Аналіз витрат на виробництво, собівартості і реалізації продукції» розкриває методіку аналізу загальних витрат на виробництво продукції, прямих та накладних витрат, а також визначає підходи до оцінки резервів скорочення собівартості продукції. Сьома тема «Аналіз використання трудових ресурсів і витрат на оплату праці» розглядається як методіка аналізу забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, ефективності їх використання, а також визначаються підходи до проведення аналізу використання робочого часу, фонду заробітної плати. Восьма тема «Аналіз фінансових результатів та рентабельності підприємства» розкриває сутність рентабельності та розрахунки основних показників рентабельності. Дев'ята тема «Аналіз грошових потоків підприємства» дає характеристику грошовим потокам та основним способам визначення руху грошових коштів.

Для закріплення і самоперевірки теоретичного матеріалу наприкінці кожної теми студентам пропонуються тестові завдання, контрольні запитання і практичні задачі, які допоможуть набути навичок практичного застосування теоретичних знань.

ТЕМА 1

МІСЦЕ І РОЛЬ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

1.1. Сутність, завдання, об'єкти та предмет аналізу господарської діяльності підприємства.

1.2. Система економічної інформації для аналізу.

1.3. Етапи проведення аналізу господарської діяльності.

1.4. Класифікація аналізу господарської діяльності.

1.1. Сутність, завдання, об'єкти та предмет аналізу господарської діяльності підприємства

У теорії економічного аналізу розрізняють макроекономічний аналіз, що вивчає економічні явища й процеси на рівні світової та національної економіки і її окремих галузей, регіонів, і мікроекономічний, що вивчає ці процеси на рівні окремих суб'єктів господарювання. Останній одержав назву економічного аналізу господарської діяльності.

Аналіз господарської діяльності – це система знань про методи дослідження господарської діяльності за даними обліку, звітності й іншої економічної інформації.

Предмет аналізу господарської діяльності – господарські (економічні) процеси і їхні результати, які складаються під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і відображаються в системі економічної інформації.

Об'єктом аналізу є об'єднання, підприємства або їхні структурні підрозділи залежно від обсягу та цілей аналізу.

Завдання аналізу:

1. Виявлення й вимір внутрішніх резервів суб'єктів господарювання шляхом порівняння фактичних результатів із плановими, нормативними, з результатами аналогічних підприємств, з передовим досвідом вітчизняної й зарубіжної науки та практики.

2. Оцінка виконання планів, бізнес-проектів, дотримання нормативів. Наприклад, виконання виробничої програми, дотримання вимог якості тощо.

3. Оцінка результативності використання всіх видів ресурсів: основних засобів, трудових, матеріальних, фінансових.

4. Обґрунтування окремих управлінських рішень і перевірка їхньої оптимальності.

1.2. Система економічної інформації для аналізу

Система економічної інформації містить у собі способи одержання й обробки інформації, систему показників і джерела інформації.

Розрізняють такі джерела інформації:

- 1) внутрішні:
 - а) плани, бізнес-плани, прогнози;
 - б) внутрішні нормативи (наприклад: витрат робочого часу, матеріальних витрат);
 - в) звітність бухгалтерська й статистична; наприклад:
 - Ф№ 1 «Звіт про фінансовий стан» (Баланс);
 - Ф№ 2 «Звіт про сукупний дохід» (Звіт про фінансові результати);
 - Ф№ 4 «Звіт про власний капітал»;
 - Ф№ 3 «Звіт про рух грошових коштів»;
 - Ф№ 5 «Примітки до річної фінансової звітності»;
 - Ф№ 1-пв (місячна), 2-пв (річна) «Звіт з праці»;
 - г) акти ревізій і перевірок (фінансових органів, податкової інспекції, аудиторських фірм);
- 2) зовнішні:
 - а) за місцем походження:
 - законодавчі й нормативні акти, укази Президента України;
 - відомчі інструкції;
 - показники аналогічних підприємств (нормативні й фактичні);
 - середньогалузеві показники (нормативні й фактичні);

б) за способом одержання інформації:

- книги, періодична преса, спеціалізовані видання;
- вербальні, тобто шляхом одержання усної інформації з бесід із клієнтами, постачальниками, торговельними агентами, дилерами, громадянами, що були працівниками конкурентів.

Під інформаційним забезпеченням аналізу розуміють сукупність інформаційних ресурсів і методів їх організації, необхідних і придатних для реалізації аналітичних і управлінських процедур, які забезпечують господарсько-фінансову діяльність підприємства. Тобто інформаційне забезпечення – забезпечення аналізу відповідними джерелами інформації.

Під інформацією (у перекладі – пояснення, повідомлення, викладення) розуміють впорядковані повідомлення про господарські процеси і явища, що відбуваються; сукупність певних даних і знань про них. Інформація може бути виражена літерами, цифрами, символами.

До організації інформаційного забезпечення ставляться такі вимоги (рис. 1.1):

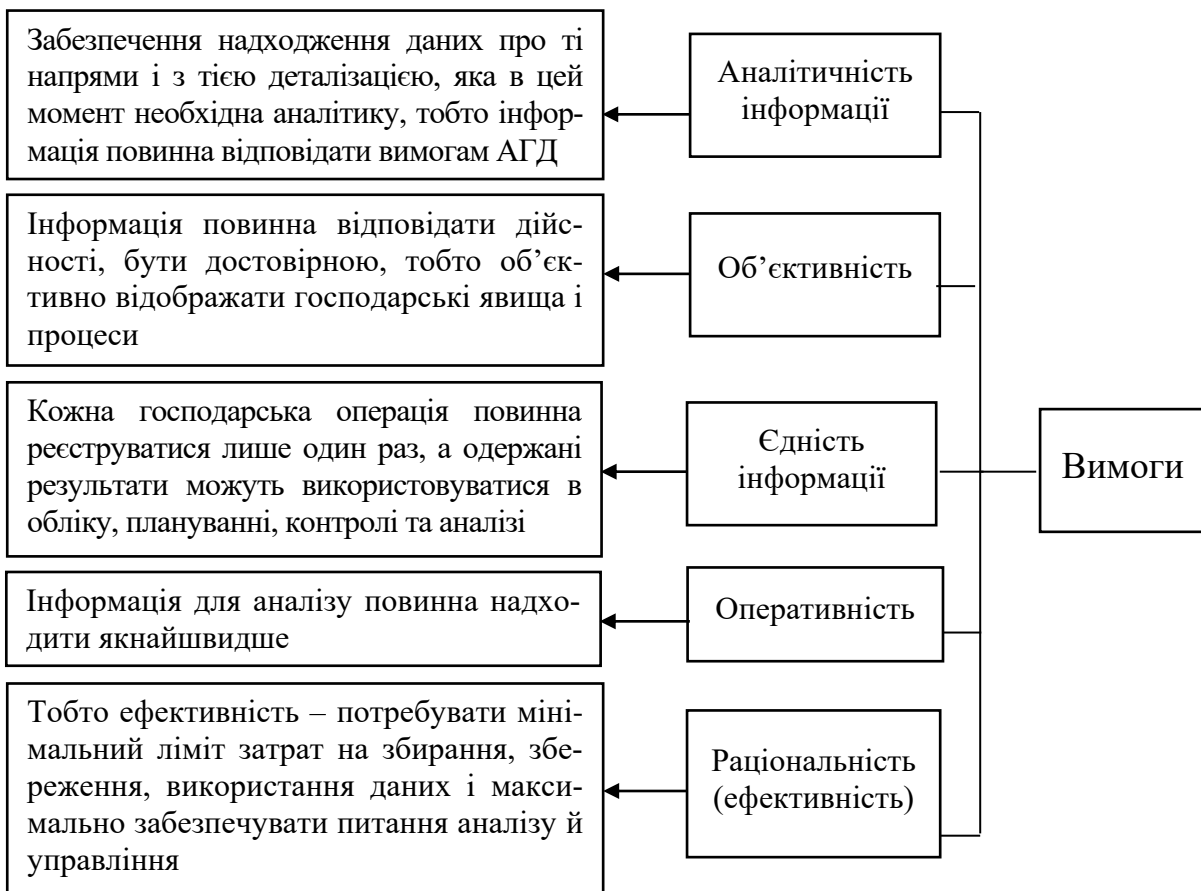

Рисунок 1.1 – Вимоги, пред'явлені до організації інформаційного забезпечення аналізу

Ф. Ф. Бутинець приводить інші вимоги [2, с. 176–177]:

достовірність інформації – інформація повинна бути правдивою, відповідати нормативним актам і внутрішньогосподарським положенням;

нейтральність інформації – інформація не повинна надаватися вибірково з метою впливу на рішення користувачів;

доречність (релевантність) інформації – означає її своєчасність, цінність, корисність для прогнозування й оцінки результатів;

зіставленість інформації – можливість порівнювати інформацію за різні періоди діяльності;

раціональність інформації – передбачає її достатність, оперативність, високий коефіцієнт первинної інформації, відсутність зайвих даних;

ефективність інформації – затрати на збирання інформації повинні бути мінімальними, а ефект максимальний.

Усі джерела даних, що залучаються для проведення економічного аналізу, можна поділити на окремі групи.

Класифікацію джерел економічного аналізу зображено на рис. 1.2.

Рисунок 1.2 – Джерела економічного аналізу

Ф. Ф. Бутинець [2, с. 171–173] ділить джерела інформації на такі групи:

- нормативні, кошторисні, планові;
- джерела облікового характеру;
- позаоблікові джерела інформації.

І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін, З. Ф. Петряєва [7, с. 38–39] наводить іншу класифікацію джерел:

- облікові;
- позаоблікові.

В інших навчальних посібниках наведений інший поділ джерел інформації.

До інформації, яка використовується в аналізі, подано ряд вимог (рис. 1.3).

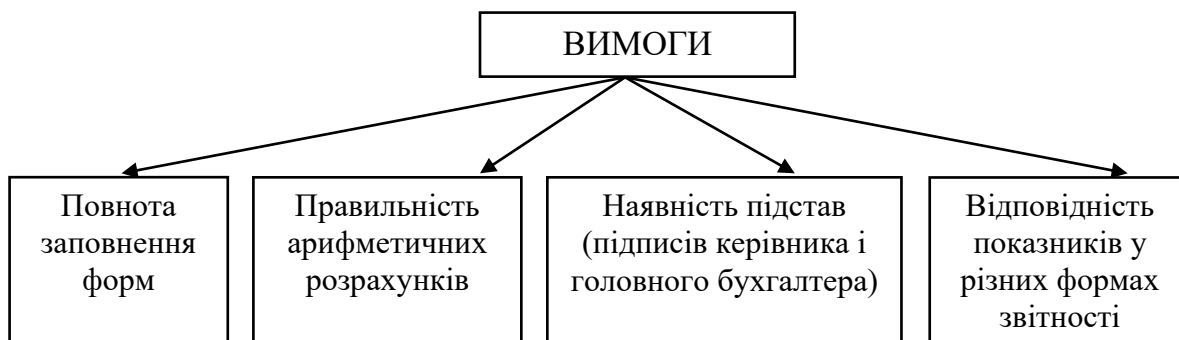

Рисунок 1.3 – Вимоги, що ставляться перед інформацією

Перед тим, як використовувати інформацію для аналізу, її потрібно перевірити. Основні способи перевірки достовірності джерел економічного аналізу відображено на рис. 1.4.

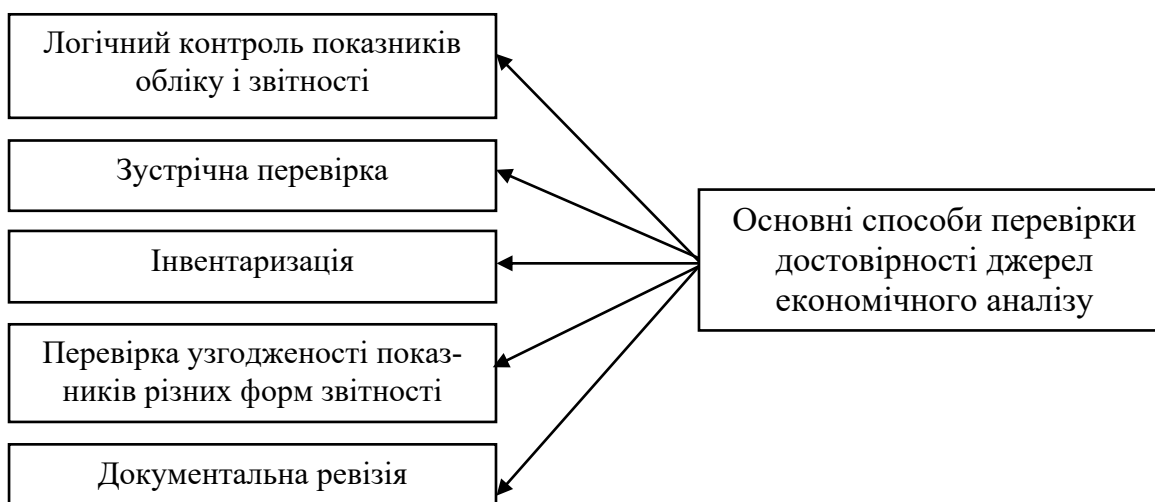

Рисунок 1.4 – Основні способи перевірки достовірності джерел економічної інформації

1.3. Етапи проведення аналізу господарської діяльності

Аналіз господарської діяльності доцільно виконувати в такій послідовності:

– на 1-му етапі уточнюються об'єкти, мета й завдання аналізу, складається план аналітичної роботи;

– на 2-му етапі розробляється система синтетичних і аналітичних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу;

– на 3-му етапі збирається та підготовляється до аналізу необхідна інформація (перевіряється її точність, наводиться до порівнянного виду тощо);

– на 4-му етапі проводиться порівняння фактичних результатів господарювання з показниками плану досліджуваного періоду, фактичними даними минулих періодів, з досягненнями провідних підприємств та ін.;

– на 5-му етапі вивчаються фактори й визначається їхній вплив на результати діяльності підприємства;

– на 6-му етапі виявляються невикористані й перспективні резерви підвищення ефективності виробництва;

– на 7-му етапі відбувається підсумкова оцінка результатів господарювання з урахуванням дії різних факторів і виявлення невикористаних резервів, розробляються заходи щодо їхнього використання.

Відповідно до цілей та рівня управління підприємства можуть аналізуватися різні аспекти діяльності. В АГД прийнято виділяти такі основні напрями:

1) аналіз фінансових результатів діяльності та використання прибутку (аналіз валового прибутку; аналіз фінансових результатів від операційної діяльності; аналіз операційних характеристик рентабельності; аналіз використання прибутку);

2) аналіз виробництва і реалізації продукції (аналіз обсягів виробництва, реалізації, асортиментів та якості продукції, аналіз ритмічності);

3) аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції (загальна оцінка складу і рівня витрат; аналіз виконання плану з витрат на операційну діяльність; аналіз динаміки операційних витрат; аналіз матеріальних витрат; аналіз витрат на оплату праці; аналіз адміністративних витрат; аналіз інших витрат);

4) аналіз ресурсозабезпечення підприємства та оцінка ефективності використання його ресурсів (аналіз складу, руху, кваліфікації працівників, забезпеченості трудовими ресурсами; аналіз структури, руху, технічного стану основних засобів та забезпечення ними; аналіз використання робочих машин і обладнання; аналіз оборотних коштів).

Важливе значення приділяється документальному оформленню результатів аналізу (рис. 1.5).

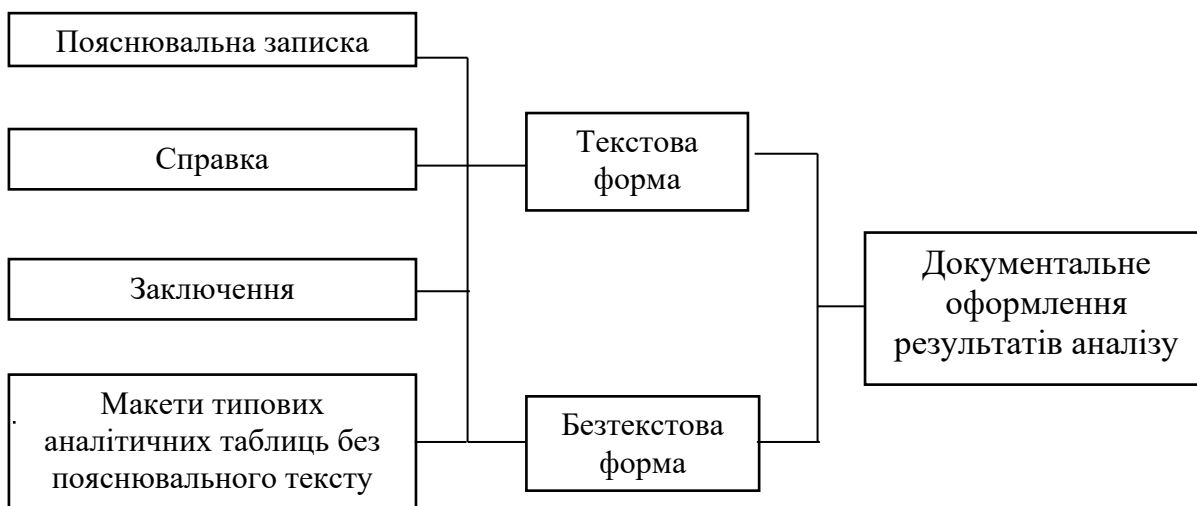

Рисунок 1.5 – Документальне оформлення результатів аналізу

У пояснювальній записці вказуються:

- загальні поняття (економічний рівень розвитку підприємства, умови господарювання, результати виконання плану за напрямками діяльності);
- висновки щодо результатів господарської діяльності;
- пропозиції щодо покращанню господарської діяльності (всесторонньо обґрунтовані, спрямовані на освоєння внутрігосподарських резервів);
- аналітична частина – обґрунтована, конкретна, повинна мати аналітичні розрахунки, таблиці тощо.

У довідках і заключенні – не обов'язково висвітлювати загальні питання, зміст повинен бути більш конкретним, акцентованим на відображенні недоліків або досягнень, виявлених резервів, способів їх освоєння.

Безтекстова форма – результати аналізу подаються у вигляді таблиць, рисунків; таблиці повинні бути наглядними і простими для використання. У разі цієї форми зменшується розрив між виконанням аналізу і використанням його результатів.

Організаційні форми та виконавці економічного аналізу.

Керівництво економічним аналізом здійснює заступник керівника з економічних питань (головний економіст) або інша посадова особа – начальник фінансового управління (відділу). Це залежить від розміру підприємства, його структури, розподілу посадових зобов'язань. Конкретну аналітичну роботу з економічного аналізу здійснюють працівники відділів: фінансового, планового, збуту (маркетингу), бухгалтерії, технічні служби тощо.

Для проведення економічного аналізу можуть утворюватися як постійно функціонуючі самостійні аналітичні підрозділи (відділи, бюро, лабораторії тощо), так і тимчасові групи.

1.4. Класифікація аналізу господарської діяльності

Аналіз господарської діяльності класифікується за такими ознаками:

1. За галузевою ознакою:
 - галузевий;
 - міжгалузевий.
2. За ознакою часу:
 - перспективний (попередній – проводиться до здійснення господарської операції);
 - ретроспективний (наступний – проводиться після завершення господарської операції).
3. За просторовою ознакою:
 - внутрішньофірмовий;
 - міжфірмовий.

4. За аспектами дослідження:
 - фінансовий (діагностика і прогнозування фінансового стану підприємства та виявлення резервів підвищення стійкості);
 - операційний (оцінювання і прогнозування результатів виробничої діяльності, виявлення резервів збільшення випуску продукції);
 - маркетинговий (вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини і збуту);
 - інвестиційний (для оцінки інвестиційної діяльності підприємства).
5. За суб'єктами:
 - внутрішні;
 - зовнішні.
6. За змістом програми:
 - комплексний;
 - тематичний.
7. За ступенем охоплення об'єктів:
 - суцільний (висновки роблять після вивчення всіх об'єктів);
 - вибірковий.
8. За методикою дослідження об'єктів:
 - якісний;
 - кількісний;
 - експрес-аналіз.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке аналіз господарської діяльності?
2. Що є об'єктом аналізу?
3. Що є предметом аналізу господарської діяльності?
4. Які основні завдання аналізу?
5. Назвіть основні форми фінансової (бухгалтерської) звітності.
6. За якими ознаками класифікується АГД?
7. Назвіть етапи проведення аналізу господарської діяльності.

Тестові завдання

1. Аналіз у перекладі з грецького означає:

- а) розділення, розкладання;
- б) розвиток;
- в) об'єднання, з'єднання;
- г) синтез.

2. Аналіз господарської діяльності – це:

- а) система знань про методи дослідження господарської діяльності за даними обліку, звітності й іншої економічної інформації;
- б) аналіз господарської діяльності підприємства;
- в) оцінка виконання планів, бізнес-проектів, дотримання нормативів;
- г) усі відповіді правильні.

3. Аналіз, який призначений для розгляду явищ і процесів з позиції майбутнього, називається:

- а) перспективний;
- б) внутрішньогосподарський;
- в) наступний;
- г) комплексний.

4. За ознакою часу АГД класифікується:

- а) фінансовий, операційний, інвестиційний;
- б) перспективний, ретроспективний;
- в) внутрішній, зовнішній;
- г) галузевий, міжгалузевий.

5. За просторовою ознакою АГД класифікується:

- а) внутріфірмовий, міжфірмовий;
- б) перспективний, ретроспективний;
- в) внутрішній, зовнішній;
- г) галузевий, міжгалузевий.

6. За методикою дослідження об'єктів АГД класифікується:

- а) фінансовий, операційний, інвестиційний;
- б) перспективний, ретроспективний;
- в) галузевий, міжгалузевий;
- г) якісний, кількісний, експрес-аналіз.

7. За суб'єктами аналізу АГД класифікується:

- а) внутріфірмовий, міжфірмовий;
- б) перспективний, ретроспективний;
- в) внутрішній, зовнішній;
- г) галузевий.

8. За ступенем охоплення АГД класифікується:

- а) внутріфірмовий, міжфірмовий;
- б) суцільний, вибірковий;
- в) внутрішній, зовнішній;
- г) галузевий, міжгалузевий.

9. За змістом програми АГД класифікується:

- а) внутріфірмовий, міжфірмовий;
- б) суцільний, вибірковий;
- в) внутрішній, зовнішній;
- г) комплексний, тематичний.

10. Зміст аналізу господарської діяльності – це:

- а) комплексне вивчення роботи підприємства;
- б) господарська, виробнича, фінансова діяльність підприємства;
- в) виявлення резервів підприємства та їх мобілізація;
- г) використання ресурсів.

Практичні завдання

Завдання 1. Користуючись спеціальною літературою, дослідити історію розвитку аналізу господарської діяльності. Вказати основні етапи та перспективи розвитку аналізу господарської діяльності.

Завдання 2. Розкрити сутність прямого і зворотного зв'язку аналізу з іншими науками. Для виконання завдання побудувати таблицю (обов'язкове посилання на літературу).

Завдання 3. Користуючись спеціальною літературою, вказати принципи аналізу господарської діяльності і дати їм характеристику. Виконане завдання оформити у вигляді таблиці (обов'язкове посилання на літературу).

Завдання 4. Посилаючись на спеціальну літературу, вказати різні точки зору щодо змісту і завдань аналізу господарської діяльності. Обґрунтувати власну думку з цього питання.

ТЕМА 2

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 2.1. Сутність методу та його види.
- 2.2. Логічні методи.
- 2.3. Методи детермінованого факторного аналізу.
- 2.4. Методи стохастичного факторного аналізу.
- 2.5. Методи оптимізаційного вирішення економічних завдань.

2.1. Сутність методу та його види

Під **методом** розуміють прийом, засіб чи образ дії, або цілу сукупність взаємопов'язаних способів та принципів дослідження процесів, предметів і явищ.

Існують такі методи АГД:

- 1) логічні методи: порівняння, відносних і середніх величин, графічний, табличний, групування, балансовий;
- 2) методи детермінованого факторного аналізу (елімінування): ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, інтегральний, логарифмування;
- 3) методи стохастичного факторного аналізу: кореляційний, дисперсійний, компонентний;
- 4) методи оптимізаційного вирішення економічних завдань: лінійне програмування, нелінійне програмування, теорія ігор.

2.2. Логічні методи

Порівняння – це метод, за допомогою якого предмет, що вивчається, характеризується через співвідношення або зіставлення з іншими одноякісними предметами або явищами.

У практиці економічного аналізу найчастіше застосовують порівняння з поточними і перспективними планами, фактичними показниками за минулий період, показниками споріднених підприємств, показниками підприємств інших країн.

Вибір об'єкта для порівняння впливає на кінцевий результат. Тому для зіставлення треба брати такі об'єкти, які дали б змогу зробити глибоку і зважену оцінку предмета або явища, що вивчаються.

Середні величини – це абстрактні величини, за допомогою яких досягається узагальнення характеристик масових однорідних показників.

Через середню величину характеризують загальний рівень ознаки, що аналізується, коли вона схильна до значних коливань, тобто одним числом характеризується вся сукупність об'єктів.

За допомогою середніх величин можна порівнювати різні сукупності об'єктів. Наприклад, райони за рівнем урожайності культур, підприємства за рівнем оплати та продуктивністю праці тощо.

В аналізі господарської діяльності використовують такі типи середніх величин:

1) середня арифметична, яка обчислюється простим діленням підсумків усіх показників на загальне число показників;

2) середня арифметична зважена – розраховують множенням кожного показника на число його повторень, додають добутки і підсумок ділять на суму повторень показників. Застосовується, коли показник у досліджуваній сукупності повторюється неоднакову кількість разів;

3) середня гармонічна тісно пов'язана із середньою арифметичною і обчислюється як відношення суми ознак до суми добутків цих ознак на обернені значення варіант;

4) середня хронологічна, яка характеризує середній рівень рядів динаміки. Під час обчислення крайні показники ділять на два, а решту враховують цілими;

5) середня геометрична обчислюється добуванням кореня n-го ступеня із добутку значень ознак, що аналізуються, за формулою:

$$X_{\text{геом.}} = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n}$$

Використовується для обчислення середніх темпів зростання під час аналізу динамічних рядів.

Під час використання середніх величин в економічному аналізі варто враховувати, що вони дають узагальнену характеристику явищ, базуючись на масових даних. У цьому їхня перевага і недоліки. Здебільшого за загальними середніми досить непоганими показниками криються результати неефективно працюючих бригад, цехів та інших підрозділів підприємства.

За середніми даними можуть стати незначними і досягнення передовиків виробництва.

Відносні величини відображають співвідношення величини явища, що вивчається, з величиною будь-якого іншого явища, або з величиною цього явища, але взятого за інший період або за іншими об'єктами.

Відносні величини отримують шляхом ділення однієї величини на іншу, яка приймається за базу.

Є такі види відносних величин:

1) відносна величина виконання плану – співвідношення між фактичним і плановим рівнем показників;

2) відносна величина планового завдання – співвідношення планового рівня показника поточного року до його минулого рівня або до середнього за 3–5 попередніх років;

3) відносна величина динаміки – співвідношення величини показника поточного періоду до його рівня у попередньому періоді.

Для більш повної характеристики змін і тенденцій у динаміці використовують такі додаткові показники:

Абсолютний приріст – різниця між наступним та попереднім показниками.

Темп зростання – відношення наступного рівня показника до попереднього або до будь-якого іншого рівня, взятого за базу порівняння.

Темп приросту – відношення абсолютного приросту до базисного рівня (може бути розрахований як різниця між темпом зростання та одиницею або 100 %).

Абсолютне значення 1 % приросту – розраховується як відношення абсолютного приросту до темпу приросту, який виражений у відсотках.

Відносні величини динаміки можуть бути базисними і ланцюговими. У першому випадку кожний рівень динамічного ряду порівнюється з базисним роком, а в другому – з попереднім.

Балансовий метод використовується для відображення двох груп взаємопов'язаних і рівнозначних економічних показників, підсумки яких повинні бути тотожними.

В аналізі господарської діяльності балансовий метод є головним чинником для визначення співвідношень, пропорцій двох груп взаємозалежних та урівноважених економічних показників, результати яких повинні бути тотожними. Цей метод поширений у практиці бухгалтерського обліку та планування, певну роль він відіграє також в аналізі господарської діяльності.

Балансовий метод широко використовується під час аналізу забезпеченості підприємства трудовими, фінансовими ресурсами, сировиною, паливом, матеріалами, основними засобами виробництва тощо, а також у процесі аналізу ефективності їхнього використання.

Визначаючи, наприклад, забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, складають баланс, у якому, з одного боку, з'ясовується потреба у трудових ресурсах, а з іншого – фактична їх наявність.

Під час аналізу використання трудових ресурсів порівнюють можливий фонд робочого часу з фактичною кількістю відпрацьованих годин, визначають причини понадпланових втрат робочого часу.

З метою визначення забезпеченості тварин кормами розробляють кормовий баланс, у якому, з одного боку, показують планову потребу у фуражі, а з другого – його фактичну наявність.

Для визначення платоспроможності підприємства використовується платіжний баланс, у ньому співвідносяться платіжні засоби з платіжними зобов'язаннями.

Як допоміжний засіб, балансовий спосіб використовується в аналізі господарської діяльності для перевірки вихідних даних, на основі яких проводиться аналіз, а також для перевірки достовірності аналітичних розрахунків. Зокрема, цей спосіб необхідний для визначення впливу різних чинників на приріст розміру

результативного показника. У детермінованому аналізі алгебраїчна сума розміру впливу окремих чинників повинна відповідати розміру загального приросту результативного показника.

Якщо така тотожність відсутня, то це свідчить про неповне врахування чинників або допущені помилки у розрахунках.

Групування. Широке застосування в аналізі господарської діяльності одержує групування інформації – поділ маси досліджуваної сукупності об'єктів на якісно однорідні групи за відповідними ознаками. Якщо статистика використовує цей спосіб для узагальнення і типізації явищ, то в аналізі групування допомагає роз'яснити зміст середніх розмірів, показати роль окремих одиниць у цих середніх, виявити взаємозв'язок між досліджуваними показниками.

Залежно від завдань використовуються типологічні, структурні й аналітичні групування.

Прикладом типологічних групувань можуть бути групи населення за напрямом діяльності, групи підприємств за формами власності тощо.

Структурні групування дозволяють вивчати внутрішню будову показників, співвідношення окремих частин. За їхньою допомогою вивчають склад робітників за професіями, стажем роботи, віком, виконанням норм виробітку; склад підприємств за рівнем виконання плану виробництва продукції, зниження її собівартості та ін. Велике значення мають структурні групування під час аналізу зведеної звітності фірм, об'єднань, міністерств, тому що вони дозволяють виявити передові, середні, відстаючі, перспективні підприємства, чи визначити напрями пошуку передового досвіду, прихованих резервів, втілення інвестиційних проєктів тощо.

Аналітичні (причинно-наслідкові) групування використовуються для визначення наявності, напрямів і форм зв'язку між досліджуваними показниками. За характером ознак, на яких засновується аналітичне групування, воно може бути якісним (коли ознака не має кількісного вираження) або кількісним.

За складністю побудови розрізняють два типи групувань: прості і комбіновані. За допомогою простих групувань вивчається зв'язок між явищами, згрупованими за однією ознакою. У

комбінованих групуваннях такий поділ досліджуваної сукупності робиться спочатку за однією ознакою, а далі усередині кожної групи – за іншою. У такий спосіб можуть бути побудовані дво-, трирівневі групування. Вони дозволяють вивчати різноманітні і складні взаємозв'язки. Проте варто зазначити також їхній істотний недолік. Побудова таких групувань відрізняється високою трудомісткістю, а отримані результати важко сприймаються. Тому для вивчення цих взаємозв'язків краще таке групування замінити декількома простими.

Під час побудови групувань потрібно уважно ставитися до поділу сукупності на групи, вибору кількості груп та інтервалів між ними, тому що залежно від цього можуть істотно змінитися результати аналізу.

2.3. Методи детермінованого факторного аналізу

Суть методу елімінування полягає в тому, що послідовно розглядається вплив кожного фактора на результативний показник за незмінності інших факторів. У практиці аналізу господарської діяльності застосовують кілька способів елімінування:

- метод ланцюгових підстановок;
- метод абсолютних різниць;
- метод відносних різниць.

Метод ланцюгових підстановок полягає в поступовій заміні всіх планових показників на фактичні. Для цього будують таблицю, в якій зверху перелічують усі необхідні фактори, потім наводиться добуток факторів і графа для розрахунку величини впливу факторів.

1-й	2-й	3-й	4-й	Добуток факторів	Величина впливу факторів
П	П	П	П	Дп	–
Ф	П	П	П	Д1	Д1 – Дп
Ф	Ф	П	П	Д2	Д2 – Д1
Ф	Ф	Ф	П	Д3	Д3 – Д2
Ф	Ф	Ф	Ф	Дф	Дф – Д3

Спосіб абсолютних різниць. Розрахунки, які проводяться в таблиці ланцюгових підстановок, можуть бути спрощені, якщо в кожній підстановці змінити абсолютне значення фактора, що розраховується відхиленням його фактичної величини від базової (планової).

$$\Delta Y_a = \Delta a * b_0 * c_0 * d_0$$

$$\Delta Y_b = a_1 * \Delta b * c_0 * d_0$$

$$\Delta Y_c = a_1 * b_1 * \Delta c * d_0$$

$$\Delta Y_d = a_1 * b_1 * c_1 * \Delta d,$$

де Δ – це різниця, фактичне значення мінус планове значення показника.

Спосіб відносних різниць. Цей спосіб ґрунтується на обчисленні різниць у відсотках. Величина впливу кожного фактора визначається множенням різниці у відсотках на плановий обсяг узагальнюючого показника.

Показник	% виконання плану	Різниця суміжних показників	Розрахунок впливу фактора
A	$X_a = A_f / A_p * 100 \%$	$\Delta A\% = X_a - 100$	$\Delta Y_a = U_{пл} * \Delta A \% / 100$
B	$X_b = (A_f * B_f) / (A_p * B_p) * 100 \%$	$\Delta B\% = X_b - \Delta A$	$\Delta Y_b = U_{пл} * \Delta B \% / 100$
C	$X_c = (A_f * B_f * C_f) / (A_p * B_p * C_p) * 100 \%$	$\Delta C\% = X_c - \Delta B$	$\Delta Y_c = U_{пл} * \Delta C \% / 100$

У – це узагальнюючий показник.

Хоча всі розглянуті способи елімінування відрізняються методикою розрахунків, проте вони дають однакові наслідки, оскільки ґрунтуються на одному і тому самому принципі.

Інтегральний метод – це узагальнюючий метод ланцюгових підстановок. Під час застосування цього методу послідовність визначення ступеня впливу факторів на результативний показник не має значення. Інтегральний метод дає однозначні результати впливу окремих факторів на результативний показник. Він дозволяє розв'язувати задачі у двох типах детермінованих факторних моделей: кратних та мультиплікативних та використовується для визначення впливу двох і більше факторів на результативний показник.

Використання цього методу вимагає знань з основ математичного аналізу і проведення значної кількості розрахунків, що здійснюються за формулою повного диференціалу. Інтегральний метод передбачає побудову підінтегральних виразів, які залежать від типу моделі факторної системи та виду функції.

2.4. Методи стохастичного факторного аналізу

Кореляційний аналіз

Математико-статистичні методи вивчення зв'язків, тобто стохастичне моделювання, деякою мірою є доповненням і поглибленням детермінованого аналізу. В аналізі фінансово-господарської діяльності стохастичні моделі використовуються, коли необхідно:

оцінити вплив факторів, через які не можна побудувати жорстко детерміновану модель;

вивчити і порівняти вплив факторів, які неможливо включити в ту саму детерміновану модель;

виділити й оцінити вплив складних факторів, що не можуть бути виражені одним, визначеним кількісним показником.

На відміну від детерміністського стохастичний підхід для своєї реалізації вимагає виконання ряду передумов. Насамперед йдеться про наявність досить значної сукупності об'єктів (жорстко детерміновану модель можна аналізувати й будувати за одним об'єктом, для стохастичної ж моделі необхідна сукупність). Крім того, необхідний достатній обсяг спостережень: за одним – двома спостереженнями стверджувати про характер стохастичного зв'язку неможливо.

Використання стохастичних моделей в економіці, на відміну від використання їх у техніці, має певні труднощі, пов'язані з одержанням сукупності об'єктів достатнього обсягу. У техніці експеримент можна повторити, в економіці цього зробити неможливо. Це призводить до дискусії про правомірність використання статистичних методів під час побудови факторних моделей в аналізі діяльності підприємств, оскільки за цих обставин доволі часто

доводиться працювати в умовах малих вибірок (менше 20 спостережень). Крім того, у теорії статистики вважається, що під час побудови регресії кількість спостережень повинна у 6–8 разів перевищувати кількість факторів, що рідко зустрічається в аналізі фінансово-господарської діяльності підприємств.

Оскільки стохастична модель – це здебільшого рівняння регресії, під час її побудови повинні виконуватися такі умови:

випадковість спостережень;

наявність однорідності сукупності як якісної, так і кількісної;

наявність спеціального математичного апарата (наприклад, інструменти аналізу автокореляцій для аналізу рядів динаміки).

Стохастичне моделювання призначене для вирішення трьох основних задач:

встановлення самого факту наявності (чи відсутності) статистично значимого зв'язку між досліджуваними ознаками;

прогнозування невідомих значень результативних показників за заданим значенням факторних ознак (задачі екстраполяції й інтерполяції);

виявлення причинних зв'язків між досліджуваними показниками, вимірювання ступеня їхнього наближення і порівняльний аналіз ступеня впливу.

Кореляційний аналіз є методом встановлення вимірювання і зв'язку між спостереженнями, які можна вважати випадковими й обраними із сукупності, розподіленої за багатомірним нормальним законом.

Кореляційним зв'язком називається такий статистичний зв'язок, за якого різним значенням однієї перемінної відповідають різні середні значення іншої. Виникати кореляційний зв'язок може декількома шляхами. Найважливіший із них – причинна залежність варіації результативної ознаки від зміни факторної. Крім того, такий вид зв'язку може спостерігатися між двома наслідками однієї причини. Основною особливістю кореляційного аналізу варто визнати те, що він встановлює лише факт наявності зв'язку, не розкриваючи її причин.

У статистиці щільність зв'язку може визначатися за допомогою різних коефіцієнтів (Фехнера, Пірсона, коефіцієнта асоціації тощо), а в аналізі господарської діяльності частіше використовується лінійний коефіцієнт кореляції.

Дисперсійний аналіз – це статистичний метод, який дає змогу підтвердити чи спростувати гіпотезу про те, що дві вибірки даних належать до однієї головної сукупності. Стосовно аналізу діяльності підприємства зазначимо, що дисперсійний аналіз дозволяє визначити, чи до однієї і тієї самої сукупності, чи до різних відносять групи спостережень.

Дисперсійний аналіз часто використовується разом з методами групування. У цих випадках завдання його проведення полягає в оцінці істотності розходжень між групами.

2.5. Методи оптимізаційного вирішення економічних завдань

Лінійне програмування

Метод лінійного програмування, найбільш розповсюджений у прикладних економічних дослідженнях через його досить наочну інтерпретацію, дозволяє суб'єкту, який господарює, дати обґрунтування найкращому (за формальними ознаками) рішенню в умовах більш-менш жорстких обмежень, що стосуються доступних для підприємства ресурсів. За допомогою лінійного програмування в аналізі фінансово-господарської діяльності вирішується цілий ряд задач, у першу чергу тих, що стосуються процесу планування діяльності. Лінійне програмування дозволяє відшукувати оптимальні параметри випуску і способи найкращого використання наявних ресурсів.

Сутність методу лінійного програмування полягає в знаходженні максимуму чи мінімуму обраної, відповідно до інтересів аналітика, цільової функції за наявних обмежень.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке метод?
2. Які існують методи аналізу господарської діяльності підприємства?
3. Що таке балансовий метод?
4. Що таке метод порівняння?
5. Що означає елімінувати?
6. Суть методу ланцюгових підстановок.
7. Суть методу абсолютних різниць.
8. Суть методу відносних різниць.
9. Що таке балансовий метод?

Тестові завдання

1. Метод, коли послідовно розглядається вплив кожного фактора на результативний показник за незмінності інших факторів:

- а) метод елімінування;
- б) метод абсолютних різниць;
- в) метод відносних різниць;
- г) метод порівняння.

2. Аналіз, який призначений для розгляду явищ і процесів з позиції майбутнього:

- а) перспективний;
- б) внутрішньогосподарський;
- в) наступний;
- г) комплексний.

3. Сутність методу ланцюгових підстановок:

- а) порівняння планових даних із звітними даними;
- б) поступова заміна фактичних показників плановими;
- в) знаходження відхилення між фактичними і плановими показниками;
- г) поступова заміна планових показників на фактичні.

4. Темп зростання розраховується як:

- а) різниця між наступним та базисним показниками;
- б) різниця, темп зростання мінус 100 %;
- в) різниця між наступним та попереднім показниками;
- г) відношення наступного рівня показника до попереднього, помноженого на 100 %.

5. Темп приросту розраховується як:

- а) різниця між наступним та базисним показниками;
- б) різниця, темп зростання мінус 100 %;
- в) різниця між наступним та попереднім показниками;
- г) відношення наступного рівня показника до попереднього.

6. Розкладання предмета на складові частини – це:

- а) аналіз;
- б) синтез;
- в) індукція;
- г) дедукція.

7. Відносне відхилення – це:

- а) різниця між плановим значенням і фактичним;
- б) відношення фактичного значення до планового, помноженого на 100 %;
- в) відношення абсолютного відхилення до планового значення, помноженого на 100 %;
- г) відношення абсолютного відхилення до фактичного значення, помноженого на 100 %.

8. До логічних прийомів аналізу господарської діяльності не відносять:

- а) метод порівняння;
- б) метод групування;
- в) балансовий метод;
- г) методи елімінування.

9. Сутність методу абсолютних різниць полягає у:

а) розрахунку величини впливу факторів шляхом множення абсолютного приросту досліджуваного фактора на базовий рівень факторів, що стоять справа та на поточний рівень факторів, що стоять зліва;

б) розрахунку величини впливу факторів шляхом множення абсолютного приросту досліджуваного фактора на поточний рівень факторів, що стоять справа та на поточний рівень факторів, що стоять зліва;

в) розрахунку величини впливу факторів шляхом множення абсолютного приросту досліджуваного фактора на базовий рівень факторів;

г) правильної відповіді немає.

10. Аналіз наявності та руху основних засобів проводимо за:

а) формою № 1;

б) формою № 2;

в) формою № 5-с;

г) податковою накладною.

Практичні завдання

Завдання 1. За даними таблиці розрахувати вплив факторів на зміну фонду оплати праці. Зробити висновки.

Таблиця 1

Показники	За планом	Фактично	Абсолютне відхилення, +,-
1. Фонд оплати праці, грн	13 000	15 000	+ 2 000
2. Чисельність робітників, осіб	20	30	+ 10
3. Середня зарплата, грн	650	500	- 150

Методику вирішення завдання способом ланцюгових підстановок наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

№	Чисельність	Середня зарплата	Фонд оплати праці	Назва показника впливу	Розрахунок
1.	20	650	13 000	–	–
2.	30	650	19 500	чисельність	$19\,500 - 13\,000 = +6\,500$
3.	30	500	15 000	середня зарплата	$15\,000 - 19\,500 = -4\,500$

Перевірка: $+ 6\,500 - 4\,500 = + 2\,000$.

Методику вирішення завдання способом абсолютних різниць наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

№	Чисельність	Середня зарплата	Фонд оплати праці	Назва показника впливу	Розрахунок
1.	20	650	13 000	-	-
2.	+10	650	–	чисельність	$+ 10 \times 650 = +6\,500$
3.	30	–150	–	середня зарплата	$30 \times -150 = -4\,500$
4.	30	500	15 000	-	-

Перевірка: $+ 6\,500 - 4\,500 = + 2\,000$

Методику вирішення завдання способом відносних різниць наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

№	Назва показника впливу	Виконання плану, %	Різниця у відсотках виконання плану, %	Розрахунок впливу факторів на зміну узагальнюючого показника
1.	Чисельність	$30 : 20 \times 100 = 150$	$150 - 100 = +50$	$+ 50 : 100 \times 13\,000 = +6\,500$
2.	Середня зарплата	$(30 \times 500) : (20 \times 650) \times 100 = 115,38$	$115,38 - 100 = -14,62$	$- 14,62 : 100 \times 13\,000 = -4\,500$

Перевірка: $+ 6\,500 - 4\,500 = + 2\,000$.

Висновки: У цілому фонд оплати праці збільшився на 2 000 грн або план по фонду оплати праці перевиконаний на 15,38 % (15 000 : 13 000 x 100). Таке збільшення фонду оплати праці відбулося за рахунок:

а) збільшення чисельності робітників на 10 осіб, що призвело до збільшення фонду оплати праці на 6 500 грн;

б) зменшення зарплати на 150 грн, що призвело до зменшення фонду оплати праці на 4 500 грн.

Завдання 2. Визначити способом ланцюгових підстановок, абсолютних і відносних різниць вплив на вартість паперу змін норм видатку і ціни. Зробити висновки.

Показники	За планом	Фактично
Норма видатку, грн	3	3,2
Ціна за одиницю, грн	120	140
Сума, грн	360	448

Завдання 3. Визначити прийомами ланцюгових підстановок, абсолютних і відносних різниць вплив на обсяг продукції часу роботи обладнання і випуску продукції. Зробити висновки.

Показники	За планом	Фактично
Випуск продукції на 1 верстато-годину, грн	4	4,2
Фонд часу роботи обладнання, тис. верстато-годин	6 500	6 200
Обсяг продукції, тис. грн	26 000	26 040

Завдання 4. Визначити розмір впливу факторів на зміну обсягу виробництва способами елімінування. Зробити висновки.

Показники	За планом	Фактично
Середньоспискова чисельність робітників, осіб	3 260	2 792
Середня кількість днів, відпрацьованих 1 робітником за рік	223,43	328,1
Відпрацьовано годин 1 робітником за день	8	7,8
Середньогодинний виробіток 1 робітника, грн	649	433
Обсяг продукції, млн грн	3 782	3 094

Завдання 5. На основі даних таблиці розрахувати відносні величини: планового завдання; виконання плану; динаміки (абсолютний приріст, темп зростання продукції, темпи приросту, абсолютний розмір 1 % приросту продукції. Результати аналізу оформіть у вигляді таблиці. Зробіть висновки.

Показник	Минулий рік	Звітний рік	
		за планом	фактично
Обсяг товарної продукції, тис. грн	900	996	1 100

ТЕМА 3

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

- 3.1. Основні напрями і джерела інформації для аналізу.
- 3.2. Аналіз обсягів виробництва і реалізації продукції.
- 3.3. Аналіз асортименту продукції.
- 3.4. Аналіз якості продукції.
- 3.5. Аналіз ритмічності виробництва.

3.1. Основні напрями і джерела інформації для аналізу

Аналіз діяльності підприємства потрібно розпочинати з вивчення обсягу, складу, асортименту та якості випущеної продукції, оскільки від цього залежить її собівартість, прибутковість, рентабельність, платоспроможність та інші показники, що характеризують виробництво.

Метою аналізу є знаходження шляхів збільшення обсягів виробництва продукції.

Об'єктами аналізу є:

- обсяг виробництва продукції в цілому і за асортиментом;
- якість і конкурентоспроможність продукції;
- структура виробництва продукції;
- ритмічність виробництва продукції.

Під час аналізу виробництва продукції використовуються такі **джерела інформації**:

1) планові дані: план підприємства, оперативні плани-графіки;

2) дані статистичної звітності: ф. № 1 (підприємництво) «Звіт про основні показники діяльності підприємства», ф. № 1-П (річна) «Звіт підприємства про продукцію», ф. № 1-П (квартальна) «квартальний звіт підприємства про продукцію»;

3) дані первинного та аналітичного обліку: акт або відомість прийняття продукції. Акт про брак, прибутково-видаткова накладна,

рахунки-фактури, свідоцтво про якість продукції, сертифікат відповідності державній системі сертифікації, товарно-транспортна накладна, журнал 5, 5А.

Завданнями аналізу є:

- підвищення якості, обґрунтованості планування виробництва, як у цілому, так і в розрізі структурних підрозділів;
- загальна оцінка виконання планів виробництва, постачання й реалізації продукції, оцінка динаміки обсягів виробництва;
- виявлення факторів, що впливають на загальні обсяги виробництва протягом різних періодів;
- пошук резервів збільшення обсягів випуску продукції та реалізації.

3.2. Аналіз обсягів виробництва і реалізації продукції

Обсяг виробництва продукції може бути виражений у натуральних і вартісних вимірниках:

1) вартісні вимірники (гривні, копійки та ін.) використовують для узагальнюючої характеристики обсягів виробництва й реалізації продукції;

2) натуральні вимірники (штуки, метри, тонни тощо) застосовують під час аналізу обсягів виробництва й реалізації продукції за окремими видами і групами однорідної продукції.

Основними показниками обсягу виробництва у промисловості є товарна, валова й реалізована продукція.

Валова продукція – це вартість усієї виготовленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг, включаючи незавершене виробництво.

Товарна продукція характеризує обсяг виробництва повністю завершеної і належної до продажу продукції (товарів, робіт, послуг).

Реалізована продукція – відвантажена продукція, визначається у діючих цінах (оптових, договірних).

Початковим етапом аналізу є оцінка обсягів і структури виробництва продукції.

Цей етап починається з оцінки виконання плану з виробництва й реалізації продукції за звітний період. Ця оцінка проводиться шляхом порівняння фактичних даних із плановими в цілому по підприємству, у розрізі його структурних підрозділів або окремих видів продукції. Під час виявлення негативних відхилень необхідно встановити причини неефективного використання виробничого потенціалу.

Аналіз обсягу виробництва продукції

Показники	Вартість продукції в порівняних цінах, тис. грн			Відхилення фактичного випуску продукції за звітний період			
	Минулий рік	Звітний рік		від плану		від минулого року	
		за планом	фактично	сума, тис. грн	темп приросту, %	сума, тис. грн	темп приросту, %
1	2	3	4	$5 = 4 - 3$	$6 = \frac{4}{3} * 100$	$7 = 4 - 2$	$8 = \frac{4}{2} * 100$
Товарна продукція, усього, зокрема за видами	470	498	501	+ 3	+ 0,6	+ 31	+ 6,6
А	175	170	168	- 2	- 1,2	- 7	- 4
В	175	170	168	- 2	- 1,2	- 7	- 4
С	135	181	183	+ 2	+ 1,1	+ 48	+ 35,6
зокрема по цехах	160	147	150	+ 3	+ 2,0	- 10	- 6,3
Цех № 1	165	170	178	+ 8	+ 4,7	+ 13	+ 7,9
Цех № 2	180	180	186	+ 6	+ 3,3	+ 6	+ 2,8
Цех № 3	125	148	137	- 11	- 7,4	+ 12	+ 9,6

Аналіз даних таблиці показує, що план з виробництва продукції перевиконано на 3 тис. грн або на 0,6 %. Це відбулося за рахунок збільшення обсягів виробництва продукції В на 2 тис. грн, що становить 1,1 % від запланованого, та продукції С – на 3 тис. грн або 2 %. Порівняно з минулим роком обсяг виробництва продукції також збільшився на 31 тис. грн або 6,6 %. Щодо роботи цехів, порівняно з минулим роком, найкраще працював цех № 1: фактично обсяг виробництва продукції збільшився на 13 тис. грн або на 7,9 %. Значно покращилась робота цеху № 3 порівняно з минулим роком: фактично обсяг випуску продукції у звітному періоді збільшився на 12 тис. грн або на 9,6 %, що у відсотках більше на 1,7 % (9,6 – 7,9) порівняно з цим же періодом по цеху № 1. Проте роботу цеху № 3 можна назвати незадовільною у звітному році, оскільки цех не виконав плану по виробництву продукції на 11 тис. грн, або на 7,4 %.

Наступним етапом є аналіз динаміки обсягу виробництва й реалізації продукції. Він проводиться за допомогою базисних, ланцюгових та середньорічних темпів зростання й приросту.

Абсолютний приріст ланцюговий – різниця між наступним та попереднім показниками.

Абсолютний приріст базисний – різниця між наступним та базисним показниками.

Темп зростання – відношення наступного рівня показника до попереднього або до будь-якого іншого рівня, взятого за базу порівняння.

Темп приросту – розраховується як різниця, темп зростання мінус 100 %.

Середньорічний темп зростання розраховується як середня геометрична величина:

$$\bar{T} = \sqrt[n]{T_1 \times T_2 \times T_3 \times T_4},$$

де T – середньорічний темп зростання;

n – кількість періодів;

T – темп зростання різних періодів.

Динаміка обсягу виробництва продукції

Квартали	Обсяг виробництва, тис. грн	Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		базисні	ланцюгові	базисні	ланцюгові
1	2	3	4	5 = 3–100	6 = 4–100
I	130	–	–		
II	148	$148/130 \cdot 100 = 113,8$	$148/130 \cdot 100 = 113,8$	+ 13	+ 13,8
III	140	$140/130 \cdot 100 = 107,7$	$140/148 \cdot 100 = 94,6$	+ 7,7	– 5,7
IV	83	$83/130 \cdot 100 = 63,8$	$83/140 \cdot 100 = 59,3$	– 36,2	– 40,7
Разом	501	–	–	–	

Дані таблиці показують, що найбільший темп зростання обсягу виробництва продукції спостерігається у II кварталі й становить 113,8 %. На кінець звітного періоду діяльність підприємства щодо виробництва продукції звітного періоду діяльності підприємства щодо виробництва продукції погіршилась порівняно з I кварталом. Про це свідчить показник темпу зростання в III кварталі, що знизився і становить 107,7 %, в IV кварталі – 63,8 %. Причиною зниження темпу зростання може бути невикористання усіх виробничих потужностей підприємства.

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва продукції, потрібно визначити вплив факторів на зміну обсягів виробництва продукції.

Основні групи факторів зміни обсягів продукції:

1) трудові ресурси: чисельність і кваліфікація робітників, продуктивність праці, використання робочого часу;

2) засоби праці: наявність основних виробничих засобів, склад і технічний стан основних виробничих засобів, використання основних виробничих засобів;

3) предмети праці: забезпеченість матеріальними ресурсами, виконання плану з постачання сировини і матеріалів.

Під час аналізу обсягу реалізації треба вивчити його динаміку за кілька років, а також за кварталами і місяцями звітного року. Необхідно дати оцінку виконання плану за обсягом реалізації в цілому, у розрізі окремих груп видів продукції, зон реалізації тощо.

Обов'язково варто зіставити обсяги виробництва, відвантаження і реалізації та визначити основні причини можливих розходжень цих показників.

3.3. Аналіз асортименту продукції

Під **асортиментом** розуміють сукупність виробів, що випускаються за різними властивостями і в різній кількості.

Асортимент може бути повним, груповим і внутрішньогруповим.

Вужчим поняттям є **номенклатура випуску** – перелік найменувань виробів та їхніх кодів, установлених для відповідних видів продукції в загальному класифікаторі промислової продукції, що діє на території України.

Основна **мета асортиментної політики** полягає в тому, щоб направити підприємство на випуск продукції, що за своєю структурою, споживчими властивостями і якістю найбільше відповідає потребам покупців.

Структура – це співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва.

Товаровиробник зайнятий не тільки створенням і виробництвом, а також формуванням клієнтури. Формування асортиментів і структури випуску продукції повинне враховувати й ефективне використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Зміна асортименту, порівняно з планом, приводить до асортиментних зрушень. Зміна асортименту продукції, його оновлення ґрунтується на добре відомому явищі – життєвому циклі товару.

Розрахунок показників виконання плану асортименту може бути здійснено трьома способами.

Перший має назву «спосіб найменшого числа». Його сутність полягає у виборі меншої з двох сум. Іншими словами, береться фактична сума, проте за умови, що вона не перевищує планове завдання. Розглянемо цей спосіб на прикладі.

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для проведення аналізу асортименту

Виріб	Випуск продукції, тис. грн			Зараховується у виконання плану
	План	Факт	% виконання плану	
А	230	310	135	230
Б	189	130	69	130
В	40	50	125	40
Г	390	390	100	390
Разом	849	880	104	790

З таблиці 3.1 можемо побачити, що залікові суми разом становили 790 тис. грн. Звідси коефіцієнт асортиментності становитиме:

$$K_{ac} = 790 / 849 = 0,93.$$

Другий спосіб передбачає брати як загальний показник найменший відсоток виконання плану серед усіх виробів, тобто 60 %, а у вираженні коефіцієнта – 0,6.

Третій спосіб – базується на співвідношенні кількості виробів, щодо яких план виконано повністю, і загальної кількості планових позицій (коефіцієнт номенклатури).

Під час проведення аналізу слід звернути увагу на розширення або оновлення асортименту продукції.

Оновлення асортименту – це процес заміни застарілих зразків продукції на більш сучасні та технічно досконалі, або випуск принципово нової продукції.

Коефіцієнт оновлення розраховується як:

– відношення кількості нових виробів до загальної кількості продукції;

– частка вироблених нових видів продукції (у грошовому виразі) до загальної вартості продукції.

Оцінка виконання завдання з асортименту передбачає виявлення причин недовиконання плану з асортименту і розробку відповідних управлінських рішень.

Причини, які впливають, можна розділити на дві групи:

– зовнішні (кон'юнктура ринку, зміна платоспроможного попиту на окремі види продукції, активізація конкурентів, стан матеріально-технічного забезпечення);

– внутрішні (недоліки в організації виробництва, незадовільний технічний стан обладнання, простій, аварії, нестача електроенергії, низька культура виробництва, недоліки в системі керування й матеріального стимулювання).

3.4. Аналіз якості продукції

Якість – це сукупність властивостей продукції, обумовлюючих її придатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення.

Якість продукції є показником, що залежить від двох основних груп факторів: умов ринкової кон'юнктури й внутрішніх ресурсів, які має підприємство. Якщо підприємство не здатне виробляти продукцію необхідної якості, використовуючи наявні потужності, воно повинне або змінити ринки збуту, або поліпшити виробничу базу.

Інформація, що необхідна для аналізу якості продукції, охоплює практично всі сторони об'єкта (його конструкцію, технологічний процес виготовлення, засоби й предмети роботи, результат виробництва й реалізації, рекламу тощо).

Джерелами інформації можуть бути патенти, нормативно-технічна документація, акти випробувань, дані лабораторного контролю фізико-хімічних показників, дані відділів технічного контролю, журнали та ін.

Кількісна характеристика однієї або декількох властивостей продукції, складових її якості називається показником якості. Показники якості характеризують параметричні, споживчі, технологічні й дизайнерські властивості виробу, рівень його стандартизації й уніфікації, надійність і довговічність.

Аналіз якості продукції ґрунтується на системі численних показників, серед яких можна виділити 3 групи:

I. Узагальнюючі – характеризують якість усієї продукції незалежно від її виду й призначення:

- питома вага нової продукції в загальному її випуску;
- питома вага сертифікованої й несертифікованої продукції;

- питома вага продукції вищої категорії якості;
- питома вага продукції, що відповідає міжнародним стандартам;

- питома вага продукції, що експортується.

II. Індивідуальні (одиничні) – характеризують одну із властивостей продукції:

- корисність (жирність молока, вміст заліза в руді, вміст білків у продуктах харчування);

- марочність (харчова, промисловість будівельних матеріалів);

- сортність (легка, харчова, хімічна й інша галузі промисловості);

- надійність (довговічність, безвідмовність у роботі);

- технологічність, що характеризує ефективність конструкторських і технологічних рішень (трудомісткість, енергоємність);

- естетичність виробів;

- зміст корисних чи шкідливих домішок (% до загального об'єму чи ваги);

- призначення одного із приватних показників якості як єдиного провідного (міцність металів, калорійність продуктів, теплотворність палива тощо).

III. Непрямі – штрафи за неякісну продукцію, об'єм і питому вагу забракованої продукції, втрати від недоліку:

- гарантійний строк роботи, кількість і вартість гарантійних ремонтів, розраховуючи на один виріб;

- наявність реклаमाцій, їхня кількість і вартість;

- відповідність тенденціям (моді);

- наявність і рівень попиту на цей виріб.

Етапи аналізу якості продукції:

1) оцінка технічного рівня продукції;

2) аналіз динаміки перерахованих показників, виявлення відхилення їхнього рівня за окремими виробами порівняно з базовим рівнем;

3) визначення впливу якості продукції на вартісні показники роботи підприємства: випуск товарної продукції, дохід від реалізації продукції, валовий прибуток;

4) вивчення динаміки відхилень за абсолютною сумою й питомою вагою у загальному випуску продукції; визначення загальних втрат, втрат від нестачі;

5) виявлення факторів, які стримують зростання технічного рівня продукції, обґрунтування можливостей підвищення якості продукції, скорочення браку та втрат.

Для узагальненої оцінки виконання плану з якості продукції використовуються різні способи:

а) за бальним способом оцінки визначається середньозважений бал якості продукції й шляхом порівняння фактичного й планового його рівня існує відсоток виконання плану з якості;

б) за оцінки виконання плану за першим показником фактичну частку кожного сорту в загальному обсязі продукції порівнюють із плановою, а для вивчення динаміки якості – за даними минулих періодів;

в) середній коефіцієнт сортності розраховується як відношення вартості продукції всіх сортів до можливої вартості продукції за ціною першого сорту.

Одним з непрямих показників якості продукції вважається брак.

Браком у виробництві є вироби, напівфабрикати, деталі, вузли, а також роботи, які не відповідають за своєю якістю встановленим стандартам або технічним умовам і не можуть бути використані за своїм прямим призначенням або можуть бути використані тільки після проведення додаткових робіт з їхнього виправлення.

Показники браку у виробництві характеризують кількість, вартість або питому вагу виробів, які виготовляються з відхиленням від вимог державних стандартів, креслень, технічних умов або зразків-еталонів.

Аналіз втрат від браку здійснюється за такою методикою:

1) визначають величину остаточно забракованої продукції за періодами, знаходять відхилення, дають оцінку, аналізують розраховані показники в динаміці;

2) розраховують питому вагу браку в собівартості товарної продукції за періодами, дають оцінку;

3) визначають вплив зміни втрат на величину обсягу випуску, тобто суму втраченої продукції в результаті допущеного браку. Щоб розрахувати обсяг втраченої продукції, необхідно обсяг продукції звітного року помножити на рівень браку в собівартості товарної продукції й поділити на 100 %.

Іншим непрямим показником, що тісно пов'язаний із проблемою захисту інтересів споживачів, є кількість рекламаций.

Рекламация – претензія, що пред'являється постачальникові у зв'язку з поставкою продукції, якість якої не відповідає умовам договору або контракту на поставку продукції.

Наявність або відсутність рекламаций є узагальнюючим показником нестабільності (стабільності) якості продукції.

У процесі аналізу оцінюється:

- кількість пред'явлених і прийнятих рекламаций у цілому й за окремими видами продукції;
- кількість, вартість продукції й питома вага, за якою прийняті рекламаций;
- динаміка кількості прийнятих рекламаций, вартості й частки такої продукції порівняно з минулим періодом або за ряд періодів.

3.5. Аналіз ритмічності виробництва

Під час вивчення діяльності підприємства важливим є аналіз ритмічності виробництва й відвантаження продукції.

Ритмічність – рівномірний випуск продукції відповідно до графіка в обсязі й асортименті, передбаченому планом.

Ритмічна робота є основною умовою своєчасного випуску й реалізації продукції. Неритмічність погіршує всі економічні показники.

Основні причини порушення графіка ритмічності: недоліки в матеріально-технічному постачанні, непередбачений ремонт виробничого обладнання, перебої в енергозабезпеченні.

Наслідки неритмічної роботи: знижується якість продукції; збільшуються обсяг незавершеного виробництва й надпланові залишки готової продукції на складах і, як наслідок, уповільнюється

оборотність капіталу; не виконуються поставки за договорами і підприємство платить штрафи за несвоєчасне відвантаження продукції; несвоєчасно надходить виручка. Усе це призводить до підвищення собівартості продукції, зменшення суми прибутку, погіршення фінансового стану підприємства.

Для оцінки ритмічності роботи підприємства використовуються прямі й непрямі показники.

Прямі показники:

– коефіцієнт ритмічності – характеризує питому вагу продукції, що виробляється згідно з плановими графіками. Розраховується як відношення обсягу продукції, зарахованого у виконання прогнозу (плану), до планового випуску продукції.

– коефіцієнт аритмічності – характеризує частку продукції, випущеної в результаті порушення графіка ритмічності. Розраховується коефіцієнт шляхом віднімання від 1 коефіцієнта ритмічності.

Непрямі показники ритмічності – наявність доплат за понаднормові роботи, оплата простоїв з вини господарюючого суб'єкта, втрати від браку, сплата штрафів за недопоставку й несвоєчасне відвантаження продукції, наявність наднормативних залишків незавершеного виробництва та готової продукції на складах.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке валова і товарна продукція?
2. Що собою являє реалізована продукція?
3. Абсолютний приріст розраховується як...
4. Темп зростання розраховується як.....
5. Темп приросту розраховується як
6. Що таке асортимент?
7. Чим асортимент відрізняється від номенклатури?
8. Що таке якість?
9. Що таке брак продукції і її причини?

Тестові завдання

1. Структура продукції – це:

- а) назви видів виробів;
- б) вартість окремих видів продукції;
- в) питома вага окремих видів продукції в загальному обсязі;
- г) вартість нових видів продукції в загальному обсязі.

2. Абсолютний приріст ланцюговий – це:

- а) різниця між наступним і базисним показниками;
- б) розраховується як різниця, темп зростання мінус 100 %;
- в) різниця між наступним і попереднім показниками;
- г) відношення наступного рівня показника до попереднього.

3. Питома вага – це:

- а) різниця між плановим значенням і фактичним;
- б) темп зростання мінус 100 %;
- в) різниця між наступним та попереднім показником;
- г) відношення наступного рівня показника до попереднього.

4. Валова продукція – це:

- а) обсяг виробництва повністю завершеної і належної до продажу продукції;
- б) вартість усієї виготовленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг, включаючи незавершене виробництво;
- в) обсяг реалізованої продукції;
- г) усі відповіді правильні.

5. Товарна продукція – це:

- а) обсяг виробництва повністю завершеної і належної до продажу продукції;
- б) вартість усієї виготовленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг, включаючи незавершене виробництво;
- в) обсяг реалізованої продукції;
- г) усі відповіді правильні.

6. Номенклатура – це:

- а) план випуску в натуральних одиницях;
- б) види продукції;
- в) назви виробів;
- г) випуск продукції за рік.

7. Коефіцієнт асортименту розраховується за формулою:

- а) обсяг продукції, що зараховується у виконання асортименту / базовий обсяг виробництва продукції;
- б) (кількість виробів x посорттовий коефіцієнт) / загальна кількість виробів;
- в) базовий обсяг виробництва продукції / обсяг продукції, що зараховується у виконання плану;
- г) обсяг продукції, що зараховується у виконання асортименту / базовий обсяг реалізованої продукції.

8. Коефіцієнт сортності розраховується за формулою:

- а) обсяг продукції, що зараховується у виконання асортименту / базовий обсяг виробництва продукції;
- б) Σ (кількість виробів x посорттовий коефіцієнт) / загальна кількість виробів;
- в) базовий обсяг виробництва продукції / обсяг продукції, що зараховується у виконання плану;
- г) обсяг продукції, що зараховується у виконання асортименту / базовий обсяг реалізованої продукції.

9. Обсяг виробництва продукції може бути виражений у таких вимірниках:

- а) натуральних і вартісних;
- б) відсоткових і абсолютних;
- в) додатних і від'ємних;
- г) одиничних і вартісних.

10. Здатність продукції задовольняти потреби споживача відповідно до її призначення – це:

- а) брак продукції;
- б) кількість продукції;
- в) якість продукції;
- г) структура продукції.

Практичні завдання

Задача 1. Провести аналіз обсягу виробництва і реалізації продукції підприємства. Зробити висновки.

Виріб	Обсяг виробництва продукції, тис. грн				Реалізація продукції, тис. грн			
	t 0	t 1	+,-	% виконання плану	t 0	t 1	+,-	% виконання плану
А	28 800	25 200			28 500	24 250		
В	33 600	33 264			33 600	31 800		
С	19 200	22 176			18 900	21 350		
Д	14 400	20 160			14 250	19 200		
Усього								

Задача 2. За даними таблиці провести аналіз асортименту продукції та розрахувати коефіцієнт асортименту. Зробити висновки.

Виріб	Випуск продукції, тис. грн			Зараховується у виконання плану
	за планом	фактично	% виконання плану	
А	256	313		
Б	200	120		
В	50	60		
Г	400	400		
Д	150	190		
Е*	264	160		
Є	–	80	–	–
Разом				

*«Е» – новий вид продукції замість застарілої «Є»

Задача 3. За даними таблиці провести аналіз якості продукції та розрахувати коефіцієнт сортності. Зробити висновки.

Сорт	Посортовий коефіцієнт	За планом		Фактично	
		Кількість виробів, шт.	Сума, грн	Кількість виробів, шт.	Сума, грн
1	2	3	4	5	6
I	1,0	630		730	
II	0,9	180		150	
III	0,8	90		120	
Разом	—				

ТЕМА 4

АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

4.1. Мета, завдання та джерела інформації.

4.2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.

4.3. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів.

4.1. Мета, завдання та джерела інформації

В умовах ринкових відносин підприємство самостійно вивчає ринок сировини, налагоджує прямі зв'язки з постачальниками, самостійно вирішує питання про створення необхідних запасів з урахуванням специфіки виробництва. Оскільки економне використання матеріальних ресурсів рівнозначне збільшенню їх обсягів, то підприємства повинні самостійно вишукувати внутрішньовиробничі резерви економії та раціонального використання матеріальних ресурсів.

Метою аналізу матеріальних ресурсів підприємства є виявлення внутрішньовиробничих резервів їх економії, підвищення фондівіддачі та продуктивності праці.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

- визначити потреби підприємства в матеріальних ресурсах;
- оцінити реальність та економічну обґрунтованість планів матеріально-технічного забезпечення, його взаємозв'язку з планом виробництва;
- проаналізувати забезпечення плану поставок укладеними договорами;
- оцінити вибір постачальників матеріальних ресурсів;
- проаналізувати виконання планів матеріально-технічного забезпечення за обсягом, асортиментом, термінами, якістю матеріальних ресурсів та їх вплив на обсяг виробництва продукції.

Об'єктами аналізу є:

- обсяг, асортимент і структура матеріальних ресурсів;
- якість матеріальних ресурсів;
- рівень витрачання матеріальних ресурсів;
- резерви зменшення обсягу витрачання матеріальних ресурсів.

Для аналізу матеріальних ресурсів підприємства використовують такі джерела інформації:

1) облікові:

- первинні документи (прибуткові ордери, акти приймання матеріалів, лімітно-забірні картки, акти-вимоги на заміну (додатковий відпуск) матеріалів тощо);
- рахунки бухгалтерського обліку (20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 23 «Виробництво», 24 «Брак у виробництві» тощо);
- облікові реєстри;
- звітність.

2) планові (бізнес-план, замовлення, план економічного і соціального розвитку, фінансовий план, норми та нормативи споживання ресурсів, планові калькуляції, кошториси витрат на виробництво, план технічного розвитку, паспорт будівлі, штатний розпис тощо);

3) позаоблікові (Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291 (зі змінами і доповненнями), акти ревізій, висновки аудиторів, результати спеціальних спостережень і перевірок, самоспостереження, дані попередніх аналітичних досліджень тощо).

Відповідно до П(С)БО № 9 «Запаси» **матеріальні ресурси** – це предмети праці, які включають сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріали, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва та адміністративних потреб, наявність яких є необхідною умовою ритмічної роботи підприємства.

Виробнича діяльність підприємства та її результати залежать від ефективної організації постачання і раціонального та економного використання матеріальних ресурсів.

4.2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами

Під час аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами:

1. Оцінюють потребу підприємства в матеріальних ресурсах.

Загальна потреба підприємства в конкретних видах матеріальних ресурсів визначається за формулою:

$$N_z = N_v + N_c + N_p + N_{zp} + N_k.$$

Потреба в матеріальних ресурсах визначається з урахуванням потреби окремих їх видів для основної та іншої діяльності підприємства, а також запасів, які необхідні для забезпечення нормального функціонування підприємства на кінець періоду (місяця, кварталу, року). В основу розрахунку потреби в матеріальних ресурсах повинні бути покладені нормативи і норми їх витрат на одиницю продукції та складських запасів.

Норма – завдання, яке фіксує гранично допустимі витрати конкретного матеріального ресурсу на виробництво одиниці продукції або виконання одиниці роботи.

2. Проаналізувати обґрунтованість та ефективність планів матеріально технічного забезпечення, його взаємозв'язок з планом виробництва.

На цьому етапі:

1) оцінюються та перевіряються залишки матеріалів на початок та кінець планового періоду з урахуванням нормативного запасу та прогнозованих обсягів виробництва на майбутній період;

2) визначається рівень забезпеченості підприємства наявними матеріальними запасами для подальшого планування обсягу замовлень та організації контролю за їх витрачанням.

Наявні матеріальні запаси повинні задовольняти виробничі потреби підприємства на період інтервалів між поставками.

Забезпеченість матеріальними ресурсами визначається у днях та обчислюється як відношення залишку конкретного виду матеріалу на складі в натуральних одиницях виміру до середньоденної потреби в цьому матеріалі.

У процесі аналізу перевіряється відповідність фактичного розміру матеріальних ресурсів плановій потребі. Для цього за даними про фактичну наявність матеріалів у натуральних одиницях, інтервалу надходження та їх середньоденного споживання розраховують фактичну забезпеченість у днях та порівнюють її з нормативною потребою.

Таблиця 4.1 – Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами

Вид матеріалу	Планова потреба, кг	Інтервал поставки, дні	Фактично надійшло, кг	Середньоденне споживання, кг	Забезпеченість, днів	Відхилення	
						У днях (надлишки, +, незабезпечення, -)	Від загальної потреби, кг
1	2	3	4	5	6	7	8
А	4 000	12	3 800	380	10	- 2	- 200
Б	5 700	24	4 800	240	20	- 4	- 900
В	400	20	600	20	30	+ 10	+ 200

Зазначене порівняння дає можливість визначити стан матеріальних запасів у днях для кожного виду матеріалу. Стан матеріальних запасів у багатьох випадках визначає фінансовий стан підприємства. З даних таблиці видно, що підприємство не забезпечене матеріальними ресурсами виду А і Б відповідно на 200 кг і 900 кг за рахунок затримки поставок на 2 і 4 дні. З матеріального ресурсу виду В є надлишок у розмірі 200 кг, а поставки надходять на 10 днів раніше необхідного.

3. Оцінка забезпеченості плану поставок матеріальних ресурсів укладеними договорами на поставку. Це досягається за допомогою розрахунку таких показників:

Таблиця 4.2 – Показники оцінки забезпеченості матеріальними ресурсами

Показники	Формула розрахунку
Коефіцієнт забезпеченості за планом	Сума за укладеними договорами / Планова потреба
Коефіцієнт забезпеченості фактичний	Сума фактично поставлених матеріальних ресурсів / Планова потреба
Коефіцієнт забезпеченості фактичний (задоволення потреб)	Сума фактично поставлених матеріальних ресурсів та внутрішні джерела / Планова потреба
Коефіцієнт виконання договорів	Надійшло від постачальників / Укладено договорів

Загальна потреба в певному виді матеріальних ресурсів дорівнює сумі внутрішніх (власне виробництво, зворотні відходи, економія) та зовнішніх (матеріальні ресурси, що надходять від постачальників) джерел їх покриття. Значну частку в сумі джерел покриття потреб становлять зовнішні джерела, які формують портфель поставок матеріальних ресурсів.

Реальна потреба в забезпеченні матеріальними ресурсами зі сторони (зовнішні джерела) дорівнює загальній потребі в певному виді матеріальних ресурсів мінус сума власних внутрішніх джерел їх покриття.

4. У процесі аналізу потрібно дати оцінку вибору постачальників матеріальних ресурсів, проаналізувати, чи врахувало підприємство-виробник під час вибору постачальників такі фактори, як:

- відповідність виробничої потужності постачальників потребі підприємства у матеріалах;
- можливість оперативного постачання матеріальних ресурсів;
- репутація постачальника тощо.

5. Необхідно також проаналізувати обсяг та асортимент матеріальних ресурсів, що постачаються.

4.3. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів

Для аналізу ефективного використання матеріальних ресурсів використовується система узагальнюючих і часткових показників, які відображають *не суму матеріальних ресурсів, а рівень та суму їх витрат*. Ці показники показують вартість матеріальних ресурсів, що використані на виробництво продукції, а рівень їх витрачання – питому вагу матеріальних витрат у вартості виробленої продукції.

Узагальнюючі показники дають лише загальне уявлення про рівень ефективності використання матеріальних ресурсів та резервів їх підвищення.

Узагальнюючі показники ефективності використання матеріальних ресурсів наведено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Узагальнюючі показники ефективності використання матеріальних ресурсів

Показники	Формули для розрахунку	Значення показників
1	2	3
Матеріаловіддача	$\frac{\text{Вартість продукції} / \text{Сума матеріальних витрат або} (\text{Кількість продукції} \times \text{Відпускну ціну одиниці продукції}) / (\text{Кількість продукції} \times \text{Норму витрачання п-виду матеріалу на одиницю продукції (у натуральному виразі)} \times \text{Ціну одиниці п-виду матеріалу})$	Характеризує віддачу матеріалів, а саме вихід продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів
Матеріаломісткість	$\frac{\text{Сума матеріальних витрат} / \text{Вартість продукції або} (\text{Кількість продукції} \times \text{Норму витрачання п-виду матеріалу на одиницю продукції (у натуральному виразі)} \times \text{Ціну одиниці п-виду матеріалу}) / (\text{Кількість продукції} \times \text{Відпускну ціну одиниці продукції})$	Показує, скільки матеріальних витрат припадає на кожну гривню виготовленої продукції

Продовження таблиці 4.3

1	2	3
Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат	Індекс виготовленої продукції / Індекс матеріальних витрат	Характеризує у відносному виразі динаміку матеріаловіддачі і розкриває фактори її зростання
Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції	Сума матеріальних витрат / Повна собівартість виготовленої продукції	Відображає рівень використання матеріальних ресурсів, а також структуру виробництва продукції, тобто чи є воно матеріаломістким чи ні
Коефіцієнт використання матеріалів (коефіцієнт матеріальних витрат, коефіцієнт споживання матеріалів) <1 – економія, > 1 – перевитрати	Фактична сума матеріальних витрат / Сума матеріальних витрат, обчислена виходячи з планової калькуляції і фактичного випуску та асортименту продукції	Показує ефективність використання матеріалів у процесі виробництва (економно витрачались чи є перевитрати)

Часткові (індивідуальні) показники використовуються для характеристики ефективності витрачання окремих елементів матеріальних ресурсів (основних матеріалів, палива, енергії тощо) та рівня матеріаломісткості окремих виробів. Залежно від специфіки виробництва частковими (індивідуальними) показниками можуть бути:

- 1) сировиномісткість – у переробних галузях;
- 2) металомісткість – у машинобудуванні та металообробній промисловості;
- 3) паливомісткість, енергомісткість – на підприємствах тепло-електроцентралі;
- 4) напівфабрикатомісткість – у складальних виробництвах тощо.

Часткові (індивідуальні) показники ефективності використання матеріальних ресурсів наведено в табл. 4.4.

Таблиця 4.4 – Часткові (індивідуальні) показники ефективності використання матеріальних ресурсів

Показники	Методика визначення показників
Сировиномісткість продукції	Вартість спожитих сировини і матеріалів / Вартість виготовленої продукції
Металомісткість продукції	Вартість спожитого металу / Вартість виготовленої продукції
Паливомісткість продукції	Вартість спожитого палива / Вартість виготовленої продукції
Енергомісткість продукції	Вартість спожитої енергії / Вартість виготовленої продукції
Напівфабрикатомісткість продукції	Вартість спожитих купованих комплектуючих виробів, напівфабрикатів / Вартість виготовленої продукції
Питома матеріаломісткість виробу (вартісна)	Вартість усіх витрачених на виріб матеріалів / Ціна виробу
Питома матеріаломісткість виробу (натуральна або умовно-натуральна)	Кількість витрачених матеріальних ресурсів / Кількість витрачених виробів
Питома параметрична матеріаломісткість	Вартість або кількість спожитих матеріалів / Сумарна потужність (продуктивність, вантажопідйомність), квт/ год, к.с.
Питома конструктивна матеріаломісткість	Чиста вага виробу / Відповідний технічний параметр
Питома відносна матеріаломісткість	Питома конструктивна матеріаломісткість / Коефіцієнт використання матеріалів на виріб (деталь)
Коефіцієнт використання матеріалів на виріб (деталь)	(Чиста вага виробу (деталі) x Корисне витрачання матеріалів на виріб у натуральному виразі) / (Норма витрачання матеріалів на виріб x Фактичне витрачання матеріалів на виріб у натуральному виразі)

Матеріаломісткість залежить від обсягу товарної продукції і суми матеріальних витрат. Зі свого боку обсяг товарної продукції у вартісному виразі може змінюватись за рахунок кількості виробленої продукції, її структури і рівня відпускних цін. Сума матеріальних витрат залежить від кількості виробленої продукції, її структури, витрат матеріалів на одиницю продукції і ціни матеріалів. У результаті загальна матеріаломісткість залежить від структури виробленої продукції.

Перелік питань для самоконтролю

1. Основні завдання аналізу матеріальних ресурсів.
2. Об'єкти аналізу матеріальних ресурсів.
3. Матеріальні ресурси – це.....
4. Що таке матеріаломісткість?
5. Що таке матеріаловіддача?
6. Етапи проведення аналізу матеріальних ресурсів.
7. Які існують резерви збільшення обсягів випуску продукції?

Тестові завдання

1. Матеріальні активи, які підприємство утримує для використання у процесі виробництва, поставок товарів та надання послуг – це:

- а) нематеріальні активи;
- б) основні засоби;
- в) виробничі матеріали;
- г) сировина.

2. Що з переліченого не використовується як джерело інформації під час аналізу необоротних активів:

- а) первинні документи;
- б) дані рахунків бухгалтерського обліку;
- в) фінансова звітність;
- г) аудиторський висновок.

3. Першим етапом аналізу необоротних активів є:

- а) оцінка змін у наявності основних засобів на кінець звітного періоду порівняно з початком;
- б) дослідження змін, що відбулися у структурі;
- в) оцінка динаміки основних засобів;
- г) аналіз узагальнюючих показників забезпеченості підприємства.

4. Матеріаломісткість розраховується:

- а) відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період;
- б) як відношення товарної продукції до витрат матеріальних ресурсів;
- в) як відношення обсягу товарної продукції до середньорічної вартості промислово-виробничих основних засобів;
- г) як відношення витрат матеріальних ресурсів до товарної продукції.

5. Матеріаловіддача розраховується як:

- а) відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період;
- б) відношення товарної продукції до витрат матеріальних ресурсів;
- в) відношення обсягу товарної продукції до середньорічної вартості промислово-виробничих основних засобів;
- г) відношення витрат матеріальних ресурсів до товарної продукції.

6. Питома вага – це:

- а) різниця між плановим значенням і фактичним, помножена на 100 %;
- б) темп зростання мінус 100 %;
- в) різниця між наступним та попереднім показником;
- г) відношення наступного рівня показника до попереднього помножена на 100 %.

7. На які групи поділяються показники під час проведення аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів:

- а) узагальнюючі та часткові (індивідуальні);
- б) прості та складні;
- в) матеріальні та нематеріальні;
- г) основні та другорядні.

8. Які фактори потрібно враховувати під час проведення оцінки вибору постачальника:

- а) відповідність виробничої потужності постачальників потребі підприємства у матеріалах;
- б) можливість оперативного постачання матеріальних ресурсів;
- в) репутація постачальника;
- г) усі відповіді правильні.

9. Фактичний коефіцієнт забезпеченості матеріальними ресурсами розраховується:

- а) сума за укладеними договорами / планову потребу;
- б) сума фактично поставлених матеріальних ресурсів / планову потребу;
- в) планова потреба / суму фактично поставлених матеріальних ресурсів;
- г) немає правильної відповіді.

10. Об'єктом аналізу матеріальних ресурсів є:

- а) обсяг, асортимент і структура матеріальних ресурсів;
- б) якість матеріальних ресурсів;
- в) рівень витрачання матеріальних ресурсів;
- г) усі відповіді правильні.

Практичні завдання

Задача 1. Необхідно розрахувати вплив факторів на зміну матеріаломісткості і матеріаловіддачі продукції.

Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів

Показники	За планом	Фактично	Відхилення
Витрати матеріальних ресурсів, тис. грн	30 000	28 000	
Обсяг продукції, шт.	5 000	5 500	
Ціна за одиницю продукції, тис. грн	12	10	
Матеріаломісткість			
Матеріаловіддача			

Розраховуємо способом ланцюгових підстановок вплив факторів на зміну матеріаломісткості.

Розрахунок впливу факторів на зміну матеріаломісткості

Витрати матеріальних ресурсів	Обсяг продукції	Ціна за одиницю продукції	Матеріаломісткість	Назва показника впливу	Розрахунок
				—	—
				Витрати мат. ресурсів	
				Обсяг прод.	
				Ціна за од.	

Розраховуємо способом ланцюгових підстановок вплив факторів на зміну матеріаловіддачі.

Розрахунок впливу факторів на зміну матеріаловіддачі

Витрати матеріальних ресурсів	Обсяг продукції	Ціна за одиницю продукції	Матеріаловіддача	Назва показника впливу	Розрахунок
				–	–
				Витрати мат. ресурсів	
				Обсяг прод.	
				Ціна за од.	

Задача 2. Необхідно розрахувати вплив факторів з числа матеріальних ресурсів на зміну вартості товарної продукції. Зробити висновки.

Показники	За планом	Фактично	Відхилення
1. Товарна продукція, тис. грн	1 340	1 353	
2. Витрати основних матеріалів, тис. грн	85,8	89,3	
3. Матеріаломісткість, коп.			

Розраховуємо способом ланцюгових підстановок вплив факторів на зміну обсягу продукції.

Розрахунок впливу факторів на зміну вартості товарної продукції

Витрати основних матеріалів	Матеріаломісткість	Товарна продукція	Назва показника	Розрахунок
			–	
			Витрати основних матеріалів	
			Матеріаломісткість	

Задача 3. Розрахувати вплив факторів на зміну матеріаломісткості і матеріаловіддачі продукції. Зробити висновки.

Показники	За планом	Фактично	Відхилення
Витрати матеріальних ресурсів, тис. грн	15 000	14 000	
Обсяг продукції, шт.	2 500	2 800	
Ціна за одиницю продукції, тис. грн	12	10	
Матеріаломісткість			
Матеріаловіддача			

Задача 4. Розрахувати вплив факторів на зміну вартості товарної продукції. Зробити висновки.

Показники	За планом	Фактично
Товарна продукція, тис. грн	2 100	2 600
Витрати основних матеріалів, тис. грн	380	406
Матеріаловіддача продукції, коп.		

ТЕМА 5

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

- 5.1. Основні завдання і джерела інформації.
- 5.2. Аналіз складу основних засобів та аналіз їх забезпеченості.
- 5.3. Аналіз технічного стану виробничих основних засобів.
- 5.4. Аналіз руху основних засобів.
- 5.5. Аналіз ефективності використання основних засобів.
- 5.6. Аналіз використання обладнання.

5.1. Основні завдання і джерела інформації

Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує для використання їх у процесі виробництва, поставок товарів і послуг, надання в оренду або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій. Строк корисного використання (експлуатації) основних фондів перевищує один рік.

Виробничо-господарська діяльність підприємства багато в чому залежить від забезпеченості основними фондами. Наявність і використання основних фондів характеризують рівень втілення НТП на підприємстві.

Основними завданнями аналізу є:

- аналіз обсягу, структури та динаміки основних засобів і нематеріальних активів, їх відповідності вимогам технічного прогресу та оптимальним параметрам виробництва;
- вивчення технічного стану основних засобів, темпів, форм і способів їх оновлення;
- визначення рівня використання основних засобів і факторів, що на нього впливають;
- виявлення резервів підвищення ефективності використання основних засобів і нематеріальних активів.

Джерела інформації:

1) первинні документи: Акти на приймання і передачі основних засобів; Акти на приймання-здавання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів основних засобів; Акти на списання основних засобів; Акти на списання транспортних засобів; Інвентарні картки обліку основних засобів;

2) дані рахунків бухгалтерського обліку: 10 «Основні засоби»; 11 «Необоротні матеріальні активи»; 12 «Нематеріальні активи»; 13 «Знос (амортизація) необоротних активів»; 15 «Капітальні інвестиції» та ін.;

3) облікові реєстри;

4) фінансова звітність;

5) статистична звітність.

5.2. Аналіз складу основних засобів та аналіз їх забезпеченості

Аналіз складу основних засобів здійснюється на основі зіставлення питомої ваги основних фондів, згрупованих за ознаками:

а) за економічними елементами (будинки й споруди, машини й обладнання);

б) за участю у виробничому процесі (виробничі й невиробничі основні фонди);

в) за функціональним призначенням (пасивні й активні).

Аналогічно вивчається склад основних фондів за економічними елементами. Зіставлення структури застосовується не тільки в динаміці, але й з іншими еталонами: аналогічними підприємствами, із середньогалузевими тощо.

Під час проведення аналізу динаміки, складу і структури основних фондів необхідно:

1) визначити середньорічну вартість основних фондів і динаміку її зміни за декілька років;

2) виявити причини збільшення вартості основних фондів;

3) зіставити темпи зміни вартості основних засобів з динамікою зростання вартості продукції або обсягів виробництва в натуральному вираженні;

4) виявити тенденції щодо структурних змін у складі основних засобів.

Аналіз забезпеченості основними фондами провадиться:

- 1) у фізичних одиницях (кількісно);
- 2) за потужністю;
- 3) за вартістю.

Аналіз здійснюється на основі порівняння фактичної кількості із плановою потребою, розрахованою на планові обсяги виробництва, здебільшого машин і обладнання.

$$\Delta M = \overline{M_{\phi}} - \overline{M_{пл}}.$$

Для аналізу за вартістю визначаються такі коефіцієнти:

- 1) коефіцієнт фондоємності (Кфэ) = середньорічна вартість основних виробничих засобів / об'єм виробництва продукції (тис. грн)
- 2) коефіцієнт механоємності виробництва (Кмэ) = середньорічна вартість активної частини виробничих основних засобів / об'єм виробництва продукції;
- 3) коефіцієнт механоозброєності праці (Кмо) = середньорічна вартість активної частини виробничих основних засобів / середньооблікова чисельність робітників основної діяльності.

5.3. Аналіз технічного стану виробничих основних засобів

Для обґрунтування плану відновлення основних фондів необхідна інформація про їхній стан. Економічну оцінку проводять на основі коефіцієнтів зносу чи придатності.

Коефіцієнт зносу – це відношення суми зносу до первісної вартості основних засобів.

Він характеризує ту частину вартості основних фондів, що списано на витрати виробництва в попередніх періодах. Його можна розрахувати на початок і кінець періоду.

Коефіцієнт придатності – це відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів.

Коефіцієнт придатності може показувати частину не перенесеної на виробництво вартості основних виробничих фондів.

5.4. Аналіз руху основних засобів

Аналіз руху основних засобів проводять шляхом порівняння таких показників:

Коефіцієнт оновлення – це відношення основних засобів, що надійшли за відповідний період до первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду.

Він характеризує інтенсивність введення в експлуатацію нових основних засобів.

Коефіцієнт вибуття – це відношення основних засобів, що вибули за відповідний період до первісної вартості основних засобів на початок звітного періоду.

Він характеризує рівень інтенсивності вибуття основних фондів.

Коефіцієнт приросту – основні засоби, що надійшли за відповідний період мінус основні засоби, що вибули поділити на первісну вартість основних засобів на початок звітного періоду.

Таблиця 5.1 – Аналіз технічного стану

Показники	На початок року		На кінець року		Зміни за рік	
	сума, тис. грн	пи- тома вага, %	сума, тис. грн	пи- тома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6 = 4 - 2	7 = 5 - 3
1. Будівлі	5 800	46,8	5 300	49,5	- 500	+ 2,7
2. Машини та обладнання	4 200	33,9	4 000	37,4	- 200	+ 3,5
3. Інші види основних засобів	85	0,7	98	0,9	+ 13	+ 0,2
4. Разом промислово-виробничих основних засобів 1+2+3	10 085	81,4	9 398	87,8	- 687	+ 6,4
5. Невиробничі основні засоби	2 300	18,6	1 300	12,2	- 1 000	- 6,4

Продовження таблиці 5.1

1	2	3	4	5	6	7
6. Усього основних засобів 4+5	12 385	100	10 698	100	- 1 687	-
7. З них: надійшло	1 600	-	1 080	-	- 520	-
8. Вибуло	300	-	310	-	+ 10	-
9. Знос	2 400	-	2 280	-	- 120	-
10. Коефіцієнт зносу, % 9:6	19,4 (2 400 : 12 385)	-	21,3 (2 280 : 10 698)	-	+ 1,9	-
11. Коефіцієнт оновлення, % 7 : 6 на кінець року	15 (1 600:10 698)	-	10,1 (1080:10698)	-	- 4,9	-
12. Коефіцієнт вибуття, % 8 : 6 на початок року	2,4 (300 : 12 385)	-	2,5 (310 : 12 385)	-	+ 0.1	-
13. Коефіцієнт придатності, % (6-9) : 6	80,6 $\frac{(12\ 385-2\ 400)}{12\ 385}$	-	78,7 $\frac{(10\ 698-2\ 280)}{10\ 698}$	-	- 1,9	-

Отже, проаналізувавши дані таблиці, можна зробити висновки, що промислово-виробничі основні засоби на кінець року зменшились на 687 тис. грн. Зазначене зменшення відбулось за рахунок зменшення вартості будівлі на 500 тис. грн та машин і обладнання – на 200 тис. грн.

Упродовж періоду, що розглядається, спостерігається тенденція до збільшення коефіцієнта зносу на 1,9 % та зменшення коефіцієнта придатності 1,9 %, характеризує погіршення технічного стану машин і обладнання, що негативно впливає на виробництво.

5.5. Аналіз ефективності використання основних засобів

Узагальнюючим показником ефективності використання є фондovіддача.

Фондовіддача = обсяг товарної продукції / середньорічну вартість основних засобів.

Для аналізу ефективності використання основних фондів також часто використовуються показники: фондoємність і рентабельність основних фондів.

Фондoємність є обернено пропорційна до фондovіддачі й показує, скільки в середньому використовується на підприємстві основних виробничих засобів для виробництва 1 грн продукції.

Фондoємність = середньорічну вартість основних засобів / обсяг товарної продукції.

Рентабельність основних фондів розраховується як відношення прибутку (операційного, чистого) до середньої вартості основних фондів.

У процесі дослідження ефективності вивчається динаміка перерахованих показників, проводиться порівняльний аналіз за різними напрямками, визначаються фактори зміни їх величини.

Аналіз фондovіддачі провадиться за двома напрямками: вивчення впливу факторів на зміну фондovіддачі та вивчення впливу фондovіддачі на обсяг виробництва.

На рівень фондovіддачі впливають різні фактори, пов'язані як зі зміною обсягів продукції, так і з ефективністю використання основних виробничих засобів, зокрема, їх активної частини. Під час відбору факторів для подальшого аналізу потрібно врахувати ті, що:

1) прямо пов'язані з рівнем фондovіддачі, характеризують її як з точки зору екстенсивного завантаження знарядь праці (завантаження за часом), інтенсивності їх використання, так і вартості знарядь праці, яка склалася на ринку;

2) містять параметри, які мають кількісну визначеність і можуть бути отримані з даних бухгалтерського обліку (або визначені на їх базі).

5.6. Аналіз використання обладнання

Вивчивши узагальнюючі показники ефективності використання основних засобів, необхідно провести більш детальний аналіз використання виробничого обладнання. Насамперед перевіряється забезпеченість підприємства обладнанням, повнота його використання.

Розрізняють обладнання:

- наявне – це все наявне обладнання незалежно від того, де воно розміщене і в якому стані;
- встановлене – змонтоване й підготовлене до роботи обладнання, що розміщене на ділянках, у цехах;
- обладнання, яке фактично використовується у виробництві;
- обладнання, яке перебуває в ремонті, резервне.

Найбільший ефект виробництва досягається, якщо за величиною перші три групи обладнання приблизно однакові.

Для оцінки використання наявне обладнання порівнюють зі встановленим, а встановлене – з працюючим, тому що не все наявне обладнання може бути встановлено й не все встановлене обладнання перебуває в експлуатації.

Для характеристики рівня залучення обладнання у виробництво розраховують такі показники:

- коефіцієнт використання наявного обладнання::

$$K_H = \frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість наявного обладнання}};$$

- коефіцієнт використання встановленого обладнання:

$$K_{вст} = \frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість встановленого обладнання}}.$$

Потенційний резерв збільшення виробництва продукції за рахунок збільшення кількості діючого обладнання – це різниця між кількістю наявного та встановленого обладнання, помножена на базовий середньорічний виробіток продукції на одиницю обладнання.

Показники ефективності експлуатації обладнання поділяють на дві групи:

- показники екстенсивного використання (за часом);
- показники інтенсивного використання (за потужністю).

Показники першого типу характеризують роботу обладнання за часом або за кількістю: це кількість обладнання; відпрацьований час; коефіцієнт змінності роботи устаткування; структура парку машин і обладнання.

Показники другого типу пов'язані з його виробітком, тобто визначають рівень використання потужності обладнання, його продуктивність.

Вихідними даними під час аналізу екстенсивного використання обладнання є показники балансу робочого часу роботи обладнання.

Баланс часу роботи обладнання визначається за цехами й підприємством у цілому, для чого розраховуються такі три фонди часу:

1) календарний фонд часу (ТК) – максимально можливий час роботи обладнання, що дорівнює добутку кількості календарних днів у звітному періоді, кількості годин у добі (24 год.) кількості одиниць встановленого обладнання. Він поділяється на режимний і позарежимний час:

– режимний час (ТР) розраховується як добуток кількості одиниць встановленого обладнання, кількості робочих днів звітного періоду та кількості тривалості робочого дня з урахуванням коефіцієнта змінності.

Коефіцієнт змінності (КЗМ) визначається як відношення суми відпрацьованих верстато-змін до всього встановленого обладнання.

Коефіцієнт змінності показує, скільки змін пропрацював верстат. Чим вище коефіцієнт змінності, тим більший є випуск продукції.

– позарежимний час (ТПЗ) включає вихідні та святкові дні, час не виробничих змін, міжзмінні та обідні перерви;

2) плановий фонд (ТП) відрізняється від режимного часом перебування обладнання у плановому ремонті та на модернізації, кількістю планових втрат робочого часу;

3) фактичний фонд відпрацьованого часу (ТФ) – кількість фактично відпрацьованих машино-годин.

Для характеристики використання обладнання за часом застосовуються такі показники – коефіцієнти використання:

– календарного фонду часу = фактичний фонд відпрацьованого часу / календарний фонд часу;

– режимного фонду часу = фактичний фонд відпрацьованого часу / режимний час;

– планового фонду часу = фактичний фонд відпрацьованого часу / плановий фонд.

Порівняння різних фондів часу дозволяє вирішити низку таких аналітичних завдань:

– порівняння календарного та режимного фондів часу обладнання дозволяє визначити можливості кращого використання обладнання за рахунок підвищення коефіцієнта змінності;

– порівняння можливого й режимного фондів часу дає змогу встановити можливості кращого використання обладнання за рахунок зменшення витрат часу на ремонт у робочий час;

– порівняння фактичного й планового календарних фондів – дозволяє встановити ступінь виконання плану з введення обладнання в експлуатацію за кількістю та строками.

Крім того, доцільно визначити питому вагу простоїв у календарному фонді часу роботи обладнання як відношення величини простоїв та календарного фонду часу:

Зниження показників фондів часу роботи обладнання й збільшення питомої ваги простоїв свідчить про те, що в господарюючого суб'єкта є резерви зростання виробництва. Це вказує на необхідність посилення контролю за використанням обладнання та з'ясування причин зниження зазначених показників.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке необоротні активи?
2. Що таке основні засоби?
3. Аналіз використання обладнання.
4. Які резерви збільшення випуску продукції?

Тестові завдання

1. Коефіцієнт вибуття:

а) відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів;

б) відношення основних засобів, що надійшли за відповідний період до первісної вартості основних засобів на кінець звітнього періоду;

в) відношення основних засобів, що вибули за відповідний період до первісної вартості основних засобів на початок звітнього періоду;

г) відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітнього періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період.

2. Коефіцієнт придатності:

а) відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів;

б) відношення основних засобів, що надійшли за відповідний період до первісної вартості основних засобів на кінець звітнього періоду;

в) відношення основних засобів, що вибули за відповідний період до первісної вартості основних засобів на початок звітнього періоду;

г) відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітнього періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період.

3. Фондовіддача – це:

а) відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів;

б) відношення обсягу товарної продукції до середньорічної вартості основних засобів;

в) відношення середньорічної вартості промислово-виробничих основних засобів до обсягу товарної продукції;

г) відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітнього періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період.

4. Фондомісткість – це:

- а) відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів;
- б) відношення обсягу товарної продукції до середньорічної вартості промислово-виробничих основних засобів;
- в) відношення середньорічної вартості основних засобів до обсягу товарної продукції;
- г) відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період.

5. Коефіцієнт використання наявного обладнання розраховується як відношення:

- а) кількості діючого обладнання до кількості наявного обладнання;
- б) кількості наявного обладнання до кількості діючого обладнання;
- в) кількості діючого до кількості встановленого;
- г) кількості встановленого обладнання до кількості діючого обладнання.

6. Коефіцієнт оновлення:

- а) це відношення основних засобів, що вибули за відповідний період до первісної вартості основних засобів на початок звітного періоду;
- б) це відношення основних засобів, що надійшли за відповідний період до первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду;
- в) це відношення первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду до основних засобів, що надійшли за звітний період;
- г) це відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів.

7. Строк корисного використання основних засобів:

- а) до 1 року;
- б) перевищує 1 рік;
- в) безмежний;
- г) 5 років.

8. Якими групами показників характеризується використання основних виробничих засобів:

- а) загальні та часткові;
- б) основні та неосновні;
- в) загальні та специфічні;
- г) основні та часткові.

9. Рентабельність продажу – це:

- а) витрати на 1 грн активів;
- б) прибуток на 1 грн витрат;
- в) прибуток на 1 грн обсягу реалізації;
- г) прибуток на 1 грн власного капіталу.

10. Рентабельність активів розраховується як:

- а) відношення чистого прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- б) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- в) відношення чистого прибутку до загальної суми майна підприємства;
- г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

Практичні завдання

Задача 1. Проаналізувати наявність, структуру, рівень зносу основних засобів. Визначити та охарактеризувати коефіцієнт оновлення, вибуття і придатності основних засобів. Зробити висновки.

Показники	На початок року		На кінець року		Зміни за рік	
	сума тис. грн	питома вага, %	сума тис. грн	питома вага, %	сума тис. грн	питома вага, %
Будівлі	15 300		15 100			
Машини та обладнання	8 200		9 000			
Інші види основних засобів	80		90			
Разом основних виробничих засобів	?		?			
Невиробничі основні засоби	5 300					
Всього основних засобів	?		?			
З них: надійшло	1 600		1 080			
Вибуло	1 300		1 310			
Знос	8 500		9 280			

Задача 2. Розрахувати вплив факторів на зміну фондівддачі (1 спосіб – через питому вагу активної частини, 2 спосіб – через обсяг виробленої продукції). Зробити висновки.

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Зміни за рік, +, –
Обсяг виробленої продукції, тис. шт.	6 700	6 000	
Ціна за одиницю, грн	1 300	1 450	
Середньорічна вартість промислово-виробничих основних засобів, млн грн	6 910	6 500	
Фондовіддача, грн			
Фондомісткість, грн			
Середньорічна вартість машин і обладнання, грн	3 100	3 400	
Фондовіддача активної частини основ. засобів, грн			

ТЕМА 6

АНАЛІЗ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО, СОБІВАРТОСТІ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

- 6.1. Методика аналізу витрат на виробництво продукції.
- 6.2. Аналіз загальної суми витрат на виробництво продукції.
- 6.3. Аналіз витрат на 1 грн продукції.
- 6.4. Аналіз витрат за елементами і статтями калькуляції.

6.1. Методика аналізу витрат на виробництво продукції

Згідно з П(С)БО 16 «Витрати» під **витратами** розуміють зменшення економічної вигоди внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу, якщо вони можуть бути достовірно оцінені.

Витрати у грошовій формі – це собівартість продукції.

Як економічна категорія, собівартість:

- є базою ціни товару і її нижньою межею (підприємство не може встановлювати ціну, нижчу за собівартість, оскільки воно матиме збитки);
- визначає прибуток і рентабельність;
- відображає ефективність використання виробничих ресурсів, впровадження нових технологій і нововведень, удосконалення системи організації та управління виробництвом;
- є важливим елементом економічного обґрунтування управлінських та інвестиційних рішень.

Об'єктами аналізу собівартості є такі показники:

- витрати на одну гривню продукції;
- виробнича собівартість продукції за калькуляційними статтями та за елементами затрат;
- собівартість одиниці окремих видів продукції;
- резерви зниження витрат на виробництво продукції.

Основними завданнями аналізу собівартості продукції є:

- вивчення динаміки показників собівартості та факторів її зміни;
- оцінка собівартості одиниці продукції (собівартість 1 грн товарної продукції);
- оцінка структури витрат, її динаміки;
- вивчення собівартості за статтями та елементами витрат;
- виявлення резервів зниження витрат на виробництво продукції.

Джерелами інформації під час проведення аналізу собівартості продукції є:

– *первинні документи*: акти-вимоги, лімітно-забірні картки, матеріальні звіти, наряди, табеля обліку використання робочого часу та розрахунку заробітної плати, посвідчення про відрадженьня, довідки бухгалтерії тощо;

– *рахунки бухгалтерського обліку*: 23 «Виробництво», 80 «Матеріальні витрати», 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрачування на соціальні заходи», 83 «Амортизація», 84 «Інші операційні витрати», 90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності»;

– *облікові реєстри*: ж. 5, 5А;

– *звітність*: ф. 2 «Звіт про фінансові результати», ф. 5 «Примітки до річної фінансової звітності», ф. 1-ПВ «Звіт з праці».

Розрізняють такі види собівартості:

Таблиця 6.1 – Класифікація собівартості

Собівартість	Характеристика
1	2
За складом витрат	
Технологічна	Включає прямі витрати на робочому місці, ділянці, характеризує рівень витрат на здійснення окремих технологічних операцій, на виготовлення окремих деталей, вузлів тощо
Виробнича	Збільшена на суму витрат, пов'язаних з управлінням виробничими підрозділами, що виготовляють продукцію. Характеризує рівень витрат на виготовлення продукції

Продовження таблиці 6.1

1	2
Повна	Виробнича собівартість збільшена на суму адміністративних витрат і витрат на збут. Цей показник інтегрує загальні витрати підприємства, які пов'язані як з виробництвом, так і реалізацією продукції
За ступенем узагальнення даних	
Індивідуальна	Характеризує витрати конкретного підприємства з випуску продукції
Фірмова	Включає витрати на виробництво та реалізацію продукції за групою підприємств, які входять до складу фірми, об'єднання, тресту
Середньогалузева	Характеризує середні по галузі витрати на виробництво одиниці продукції і розраховується за формулою середньозваженої на підставі індивідуальних показників собівартості підприємств галузі
За ознакою часу	
Планова	Включаються максимально допустимі витрати підприємства на виготовлення продукції, передбачені планом на наступний період
Фактична	Характеризує розмір фактично витрачених засобів на виготовлену продукцію

6.2. Аналіз загальної суми витрат на виробництво продукції

Аналіз динаміки, структури витрат і факторів їх зміни дає можливість своєчасно реагувати на відхилення від нормальних параметрів виробничого процесу, розробити відповідні заходи з недопущення зайвих витрат і втрат, виявити тенденції зміни витрат, зробити заходи для їх оптимізації.

Виділяють такі етапи аналізу витрат на виробництво:

1) необхідно врахувати залежність витрат на виробництво від обсягів виробництва, тобто поділ на постійні та змінні, що дозволяє провести аналіз беззбитковості й оптимізувати структуру продукції, яка виготовляється;

2) вивчити динаміку загальної суми операційних витрат у цілому і за основними елементами. Такий аналіз здійснюється за даними ф. 2 «Звіт про фінансові результати»;

3) розрахувати вплив факторів на зміну загальної суми витрат, зокрема:

- обсягу виробництва продукції в цілому по підприємству;
- структури продукції;
- рівня змінних витрат на одиницю продукції;
- суми постійних витрат на весь випуск продукції.

Узагальнюючим показником собівартості промислової продукції є витрати на 1 грн продукції, що характеризує витратомісткість продукції.

Перевагами використання цього показника є такі:

– *універсальність* – цей показник визначається за всіма галузями та на всіх рівнях управління усувається відмінність у підходах до старої і нової продукції;

– *забезпечення зв'язку собівартості з плановим прибутком*, тобто в повному сенсі виконує роль показника рентабельності виробництва;

– *можливість простежити динаміку зниження собівартості за кілька років*.

Витрати на 1 грн продукції = загальна сума витрат на виробництво і реалізацію продукції (повна собівартість) / вартість виготовленої продукції в оптових цінах підприємства.

6.3. Аналіз витрат на 1 грн продукції

Аналіз витрат на 1 грн продукції проводиться у такій послідовності:

1) оцінюється динаміка витрат на 1 грн продукції;

2) витрати на 1 грн продукції порівнюються з даними інших підприємств, середньогалузевими показниками тощо;

3) виявляється вплив факторів на зміну рівня витрат на 1 грн товарної продукції;

4) визначається вплив виявлених факторів на зміну прибутку підприємства.

На зміну витрат на 1 грн продукції впливають зміни таких факторів:

- структури й асортименту продукції;
- рівня витрат на виробництво окремих виробів;
- цін і тарифів на спожиті матеріальні ресурси;
- оптових цін підприємства на виготовлену ним продукцію.

Розрахунок вказаних факторів на зміну рівня витрат на 1 грн продукції здійснюють способом ланцюгових підстановок.

Потім визначаємо вплив факторів на зміну витрат на весь обсяг виробництва та на зміну суми прибутку від реалізації:

1) для того щоб визначити фактичну економію (перевитрати) на весь обсяг виробництва, необхідно економію (перевитрати) на 1 грн продукції помножити на фактичний обсяг виробництва продукції;

2) для того щоб визначити вплив факторів на зміну суми прибутку від реалізації (валового прибутку), необхідно абсолютні прирости (зниження) витрат на 1 грн продукції за рахунок кожного фактора помножити на фактичний обсяг реалізації, виражений у базисних (планових) цінах.

6.4. Аналіз витрат за елементами і статтями калькуляції

Під час аналізу витрат виробництва і собівартості продукції доцільно проаналізувати витрати за елементами і статтями калькуляції.

Склад витрат за економічними елементами регламентує П(С)БО № 16 «Витрати».

Елементні витрати – це однорідні за складом витрати підприємства.

Вони характеризують використані ресурси за їхнім економічним змістом незалежно від форми і місця їх використання на той чи інший об'єкт віднесення витрат.

Елементи затрат є однаковими для всіх галузей і на їх основі складається кошторис витрат на виробництво.

Аналіз витрат за елементами дає змогу:

- дослідити зміни у структурі собівартості порівняно з бізнес-планом;
- оцінити динаміку структури витрат;
- охарактеризувати галузеві особливості (матеріаломісткість, фондомісткість, енергомісткість, трудомісткість виробництва);
- встановити вплив науково-технічного прогресу, рівня кооперації та спеціалізації на зміну структурних витрат;
- визначити найважливіші напрями пошуку резервів зниження собівартості.

Аналіз проводиться шляхом порівняння фактичної питомої ваги кожного елемента витрат на виробництво з плановою. При цьому оцінювати витрати в абсолютних величинах не має сенсу, оскільки вони обчислені на різний обсяг продукції чи робіт.

Оцінюють зміни в питомій вазі кожного елемента витрат у загальній їх сумі, тобто досліджують структуру витрат. Детальний аналіз структури витрат на виробництво потрібний для того, щоб виявити витрати, які є найбільш значущими для підприємства або можуть стати такими в майбутньому.

Групування витрат за економічними елементами дозволяє визначити загальну суму витрат на виробництво по підприємству в цілому та їх структуру, але не дає можливості обчислити собівартість продукції, розділити затрати за видами продукції і цільовим призначенням. Це досягається шляхом аналізу витрат за статтями калькуляції.

Калькуляційні статті характеризують склад використаних ресурсів залежно від напрямів і місця їх використання (переважно у допоміжному чи обслуговуючому виробництві) на об'єкт витрат. Тобто групування витрат за статтями калькуляції вказує, на що конкретно та в яких розмірах використані ресурси.

Відмінність статей калькуляції від аналогічних елементів витрат у тому, що в першому випадку враховують лише витрати

на цей виріб, а в другому – всі витрати незалежно від того, де і на які потреби вони були здійснені.

Аналіз витрат за калькуляційними статтями дозволяє дати оцінку розміру економії чи перевитрат у зв'язку з відхиленням фактичної собівартості від планової, показати «внесок» кожної статті калькуляції у загальне відхилення, зробити висновок про характер матеріало-, оплато-, фондомісткості виробництва і в результаті здійснити заходи щодо виявлення і реалізації резервів зниження собівартості продукції.

Статті калькуляції підприємства визначають самостійно з урахуванням вимог П(С)БО 16 «Витрати».

Підприємства можуть використовувати під час аналізу такі статті калькуляції:

- сировина і матеріали;
- повернені відходи (вираховуються);
- напівфабрикати;
- паливо та енергія;
- основна та додаткова зарплата;
- відрахування на соціальне страхування;
- загальновиробничі витрати;
- інші витрати;
- витрати від браку;
- виробнича собівартість;
- витрати на збут;
- повна собівартість реалізованої продукції.

Аналіз здійснюється шляхом порівняння фактичних даних з кожної статті з даними за минулі періоди, з прогнозними, плановими даними і визначення абсолютного та відносного відхилення за статтями витрат.

Насамперед потрібно приділяти увагу статтям, за якими були допущені значні перевитрати, непродуктивні витрати та витрати, а також тим, які займають значну питому вагу в собівартості продукції.

Варто мати на увазі, що один і той самий чинник по-різному впливає на відхилення за статтями собівартості.

Наприклад, якщо у звітному періоді підприємство проводило значну роботу з механізації праці працівників, то це зможе призвести до зниження витрат на зарплату внаслідок вивільнення частини працівників і одночасно збільшити витрати на отримання обладнання.

Отже, перевитрати за одними статтями не можна розглядати ізольовано від економії – за іншими.

У процесі подальшого аналізу необхідно визначити вплив факторів на зміну тої чи іншої статті калькуляції та розробити заходи щодо недопущення перевитрат за статтями калькуляції, а для цього потрібно провести аналіз собівартості окремих видів продукції.

Аналізу собівартості окремих видів продукції приділяється особлива увага, оскільки результати такого аналізу використовуються для виявлення шляхів подальшого зниження собівартості продукції, проведення низки організаційно-технічних заходів щодо економії витрат на конкретних ділянках роботи.

Завданнями аналізу є:

- встановлення ступеня виконання планових (розрахункових) показників собівартості окремих видів продукції;
- вивчення динаміки собівартості одиниці продукції;
- дослідження причин відхилень за найважливішими статтями калькуляції;
- виявлення резервів щодо зниження собівартості окремих видів продукції.

Собівартість одиниці продукції розраховують за формулою:

$$C_{оп} = (ПВ/ТП) + ЗВ,$$

де $C_{оп}$ – собівартість одиниці продукції;

ПВ – постійні витрати;

ТП – обсяг виробництва продукції;

ЗВ – змінні витрати.

Аналіз проводять за даними планових, проектно-кошторисних та фактичних калькуляцій у декілька етапів.

I – на першому етапі дають загальну оцінку виконання планових (розрахункових) завдань по зниженню собівартості одиниці продукції, проводять розрахунок впливу факторів на зміну фактичної собівартості від планової та встановлюють собівартість одиниці продукції, яку проводять способом порівняння фактичної собівартості одиниці продукції з плановою та з собівартістю за попередній рік.

II – наступний етап аналізу – аналіз окремих статей калькуляції виробу.

Велике значення має порівняльний аналіз собівартості однакових виробів на різних підприємствах. Такий аналіз дозволяє встановити, наскільки прогресивною є технологія їх виготовлення на даному підприємстві.

III – завершальним етапом аналізу є пошук резервів зниження собівартості одиниці найважливіших видів продукції. Розрізняють поточні та перспективні резерви зниження собівартості.

Поточні резерви зниження собівартості включають усі види непродуктивних витрат (явні і приховані), перевитрати ресурсів і надмірні витрати грошових коштів, виявлені під час аналізу.

До перспективних резервів відносять:

- збільшення обсягів випуску продукції;
- впровадження досягнень науково-технічного прогресу;
- спеціалізацію, кооперування, комбінування виробництва.

Важливо під час аналізу оцінити собівартість порівняної продукції.

До порівняної продукції відносять усі вироби, що їх виготовляли на підприємстві в минулому звітному періоді, за винятком виробів, виготовлених у дослідному варіанті, та тих, які були на стадії впровадження у виробництво.

Для аналізу фактичний випуск продукції визначають за плановою собівартістю, а порівняну продукцію перераховують також і за минулорічною собівартістю.

Порівнюючи фактичну собівартість із собівартістю, перерахованою за рівнем планового і минулого року, визначають економію чи перевитрату.

У подальшому аналізі потрібно проаналізувати прямі матеріальні, трудові та непрямі витрати.

Розглянемо методичку аналізу **прямих матеріальних витрат**.

Матеріальні витрати займають найбільшу питому вагу в собівартості промислової продукції. Раціональне використання сировини, матеріалів, покупних матеріалів, напівфабрикатів, палива і енергії є важливим резервом зниження собівартості продукції.

Спочатку аналізуємо відхилення у прямих матеріальних витратах у цілому по підприємству і розраховуємо фактори, які на них впливають.

Насамперед вивчають, які зміни відбулися в сумі:

а) прямих матеріальних витрат та їх питомій вазі в повній собівартості продукції;

б) розраховуємо вплив факторів на зміну прямих матеріальних витрат;

в) наступним етапом аналізу є вивчення факторів, під впливом яких змінюється фактичний рівень матеріальних витрат;

г) аналіз прямих матеріальних ресурсів завершується підрахунком усіх резервів зниження витрат на матеріали. Резервами зниження витрат на матеріали є:

– додаткова економія від ліквідації порушень строків впровадження оргтехзаходів;

– запобігання фактам порушень норм витрат сировини і нерациональних заміन матеріалів;

– ліквідація втрат від позапланових відходів;

– ліквідація перевитрат з транспортно-заготівельним роботам;

– розширення спеціалізації підприємств, збільшення питомої ваги покупних напівфабрикатів у загальному обсязі сировини і матеріалів.

Проаналізувати непрямі витрати

До складу непрямих витрат слід віднести загальновиробничі, адміністративні і витрати на збут.

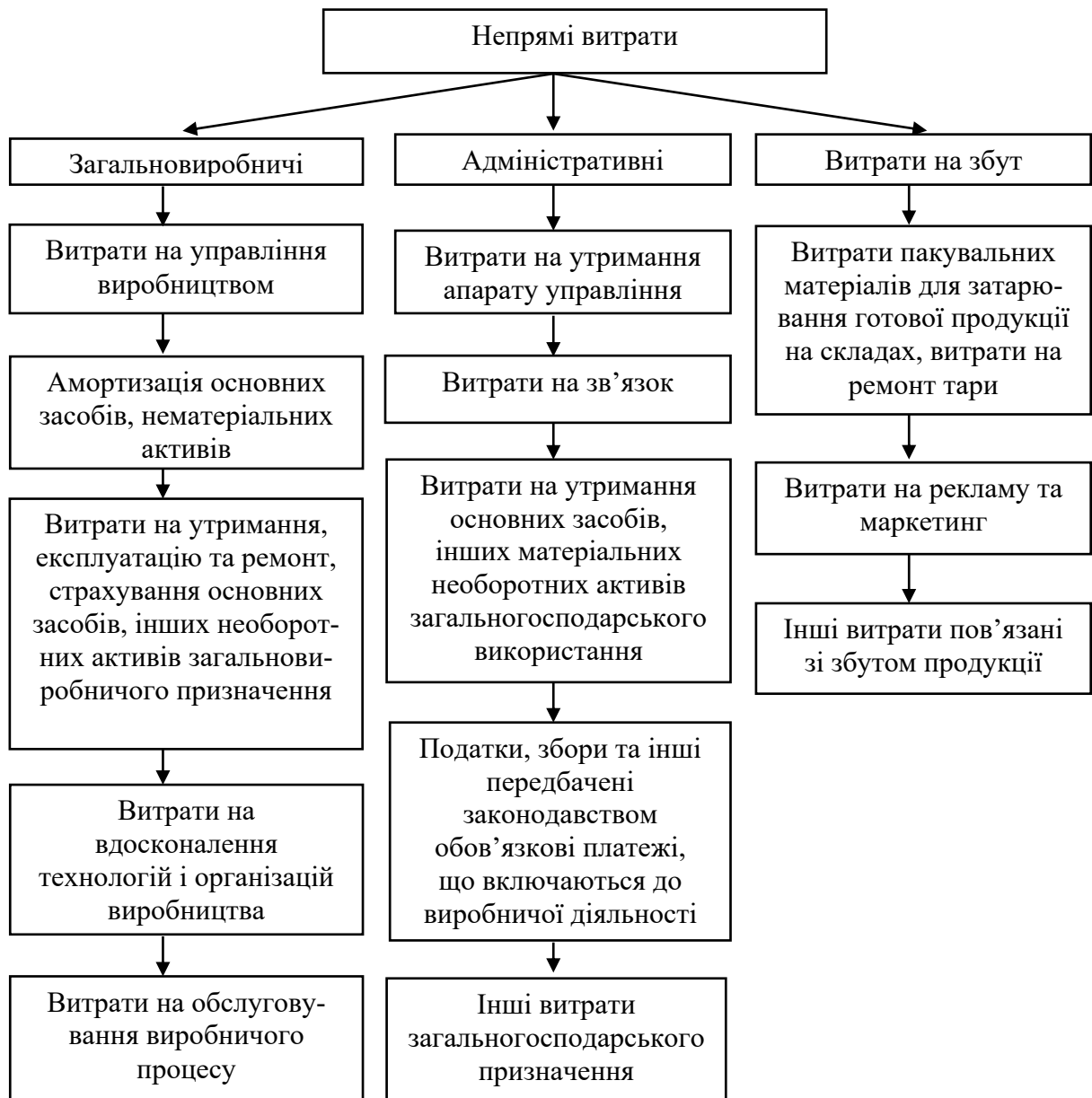

Рисунок 6.1 – Класифікація непрямих витрат

Аналіз непрямих витрат проводиться за статтями затрат. Ці затрати поділяються на змінні й умовно-постійні.

Змінні витрати – це витрати, що залежать від зміни обсягу виробництва (зарплата робітників з відрядною формою оплати праці, сировина і матеріали, паливо).

Умовно-постійні – це витрати, які залишаються незмінними або майже не змінюються зі збільшенням або зменшенням обсягу виробництва, тобто не залежать від зміни цього обсягу (амортизація, оренда, погодинна оплата праці).

Метою аналізу непрямих витрат є пошук і виявлення факторів економії ресурсів.

Аналіз проводять шляхом порівняння фактичних витрат з витратами, передбаченими кошторисом. Обчислюють суми пере-
витрат (економії) за кожною статтею.

Заключний етап аналізу – підрахунок **резервів можливого скорочення непрямих витрат і розроблення заходів для мобілізації цих резервів** як одного із чинників зниження собівартості промислової продукції.

На заключному етапі аналізу витрат на виробництво проводиться зведений розрахунок резервів зниження собівартості продукції та розробка заходів щодо використання виявлених резервів. Основні джерела резервів зниження собівартості продукції такі:

1. **Збільшення обсягу виробництва продукції:** виявляються під час аналізу виробництва продукції (утворюються за рахунок економії умовно-постійних витрат у результаті зростання обсягу виробництва.

2. Зменшення витрат на виробництво продукції за рахунок:

– **зниження матеріаломісткості продукції:** впровадження нових, більш економних видів конструкцій; застосування ресурсозберігаючої техніки та технології, маловідходних технологій, використання прогресивних видів матеріалів, усунення втрат під час переробки, зберігання і транспортування матеріалів, посилення контролю за зберіганням матеріалів, ліквідації браку і втрат матеріалів; вторинного використання матеріальних ресурсів (утилізація відходів, їх регенерація, відновлення, збір, заготівля і використання відходів тощо);

– **зниження матеріальних витрат за рахунок впровадження організаційно-технічних заходів** визначається як добуток різниці норм витрачання матеріалів на одиницю продукції відповідно до і після впровадження заходів та планових обсягу виробництва продукції і цін на матеріальні ресурси;

– **підвищення продуктивності праці, зниження витрат на оплату праці** за рахунок впровадження організаційно-технічних заходів, що визначається як добуток різниці трудомісткості виробів до і після впровадження та планових середньогодинної тарифної ставки та обсягу виробництва продукції. Крім того, сума

економії збільшується на відсоток додаткової заробітної плати та відсоток відрахувань від фонду оплати праці, які включаються до собівартості продукції;

– **більш ефективного використання виробничого устаткування, зниження витрат на утримання основних засобів** за рахунок реалізації і ліквідації непотрібних основних засобів і таких, що не використовуються. Визначається як добуток вартості, що амортизується, та норми амортизації.

Під час підрахунку резервів зниження собівартості продукції необхідно уникати повторного підрахунку резервів. Для цього необхідно пов'язувати негативні результати невиконання конкретних заходів із зафіксованими у звітності невикористаними витратами та невикористаними перевитратами.

Усі виявлені резерви зниження собівартості підраховуються та узагальнюються, а потім розробляються відповідні заходи щодо використання виявлених резервів.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке витрати?
2. Що таке собівартість?
3. Об'єкти аналізу собівартості.
4. Основні завдання під час проведення аналізу собівартості продукції.
5. Джерела інформації.
6. Класифікація собівартості.
7. Як розрахувати витрати на 1 грн продукції?
8. Що таке елементні витрати?
9. Що дає аналіз витрат за елементами?
10. Етапи аналізу собівартості продукції.

Тестові завдання

1. Формою фінансової звітності, що містить інформацію про величину собівартості реалізованої продукції, є:

- а) баланс;
- б) звіт про фінансові результати;
- в) звіт про рух грошових коштів;
- г) звіт про власний капітал.

2. Звичайна діяльність охоплює такі види витрат:

- а) операційні витрати, фінансові витрати, витрати від участі в капіталі, інші витрати;
- б) операційні витрати, фінансові витрати, інші витрати;
- в) операційні витрати, фінансові витрати, адміністративні витрати, витрати від участі в капіталі, інші витрати;
- г) операційні витрати, фінансові витрати, матеріальні витрати; витрати від участі в капіталі.

3. Постійні витрати – це:

- а) сировина й матеріали;
- б) додаткова зарплата робітників;
- в) витрати на електроенергію;
- г) зарплата адміністративно-господарського персоналу.

4. Об'єктами аналізу собівартості є:

- а) матеріалоемність;
- б) фондоємність;
- в) витрати на одну гривню товарної продукції;
- г) обсяг реалізації.

5. За складом витрат собівартість поділяють на:

- а) фактичну, умовну;
- б) індивідуальну; фірмову;
- в) технологічну, виробничу, повну;
- г) індивідуальну, фактичну.

6. Собівартість – це:

- а) зменшення економічної вигоди внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу, якщо вони можуть бути достовірно оцінені;
- б) грошовий вираз витрат на виробництво та реалізацію продукції;
- в) суми витрачених активів, наприклад, через шкоду втрати, крадіжки або зобов'язання, які виникли, наприклад, у результаті правопорушення;
- г) збільшення економічної вигоди внаслідок надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу, якщо вони можуть бути достовірно оцінені.

7. Собівартість 1-ці продукції визначається як:

- а) відношення обсягу виробництва продукції до змінних витрат і плюс постійні витрати;
- б) відношення постійних витрат до обсягу виробництва продукції і плюс змінні витрати;
- в) обсяг виробництва продукції поділити на постійні витрати і плюс змінні витрати;
- г) немає правильної відповіді.

8. Однорідні за складом витрати – це:

- а) елементні витрати;
- б) калькуляційні витрати;
- в) поточні витрати;
- г) витрати на 1-цю продукції.

9. Затрати на 1 грн товарної продукції – це:

- а) відношення повної собівартості продукції до обсягу продукції;
- б) різниця між повною собівартістю і вартістю продукції в оптових цінах;
- в) різниця між вартістю продукції в оптових цінах і повною собівартістю;
- г) відношення вартості продукції в оптових цінах до повної собівартості продукції.

10. Дебіторська заборгованість – це розрахунки:

- а) за товари, не сплачені у строк;
- б) за вексями виданими;
- в) за вексями одержаними;
- г) за авансами виданими.

Практичні завдання

Задача 1. За даними форми № 2 «Звіт про фінансові результати» (вихідні дані) проаналізувати виконання плану прибутку від реалізації продукції та визначити вплив факторів на його зміну. Зробити висновки.

Показники	За минулий рік	За минулий період на фактично реалізовану продукцію	За звітний рік
Собівартість реалізованої продукції	3 000	3 100,8	3 200
Чистий дохід від реалізації	4 900	4 800,3	4 650
Валовий прибуток			
Зокрема за рахунок зміни обсягу	–	–	–
собівартості реалізованої продукції	–	–	–
ціни на реалізовану продукцію	–	–	–
структури реалізованої продукції			

Задача 2. За даними ф. 2 «Звіт про фінансові результати» (вихідні дані) розрахувати валовий прибуток, рентабельність, продаж та вплив факторів на зміну валового прибутку. Зробити висновки.

Показники	За планом	За планом, перерахованим на фактичний обсяг продукції	Фактично
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	95 300	98 100	99 090
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	79 100	80 100	80 360

ТЕМА 7

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ВИТРАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

- 7.1. Методика аналізу трудових ресурсів.
- 7.2. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами.
- 7.3. Аналіз руху трудових ресурсів підприємства.
- 7.4. Аналіз продуктивності праці і трудомісткості продукції.
- 7.5. Аналіз фонду оплати праці.

7.1. Методика аналізу трудових ресурсів

Трудові ресурси – це частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності.

Від забезпечення підприємства кваліфікованими кадрами, раціонального їх використання залежать організаційно-технічний рівень виробництва, імідж підприємства, його фінансова стабільність, усі економічні показники діяльності.

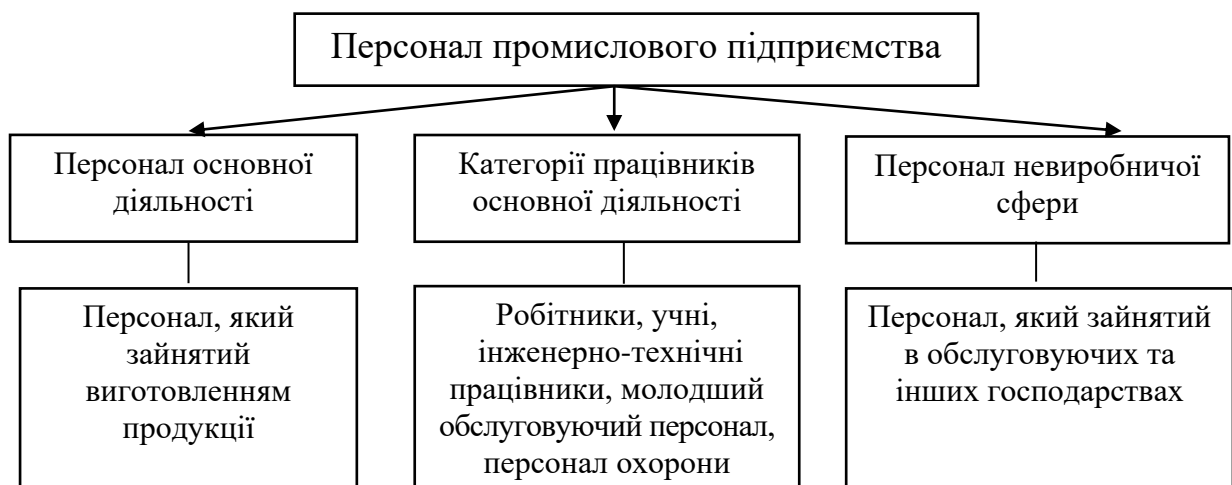

Рисунок 7.1 – Класифікація персоналу промислового підприємства

Метою аналізу – є знаходження резервів підвищення продуктивності праці.

Завдання аналізу:

- перевірка ступеня забезпеченості підприємства персоналом взагалі, зокрема за структурними підрозділами;
- перевірка ступеня виконання плану за продуктивністю праці;
- вивчення причин втрат робочого часу і самої величини цих втрат;
- з'ясування причин плинності кадрів;
- виявлення резервів більш повного й ефективного використання трудових ресурсів.

Об'єктами аналізу є:

- чисельність персоналу, його кваліфікація і освітній рівень;
- рух робочої сили;
- втрати робочого часу;
- кількість виробленої продукції, робіт, послуг.

Джерела інформації:

1) первинні документи, реєстри аналітичного обліку (розрахунково-платіжні відомості, виписки банку, видаткові касові ордери, маршрутні листи, накази по підприємству про прийняття та звільнення, про відпустки, листки з обліку кадрів, особові картки працівників, таблиці обліку використання робочого часу, наряди на відрядні роботи);

2) дані рахунків бухгалтерського обліку (23 «Виробництво», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності» у частині сум нарахованої заробітної плати та відрахувань, 471 «Забезпечення виплат відпусток», 472 «Додаткове пенсійне забезпечення», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки з оплати праці», 64 «Розрахунки за податками і платежами» в частині обов'язкових утримань із заробітної плати, 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрахування на соціальні заходи»);

3) облікові реєстри (Журнал 5, 5А);

4) фінансова звітність (звіт про фінансові результати);

5) статистична звітність (ф. № 1-ПВ «Звіт з праці», ф. № 3-ПВ «Звіт про використання робочого часу», ф. № 6-ПВ «Звіт про кількість працівників, їх якісний склад та професійне навчання», ф. 3-ПН «Звіт про наявність вільних робочих місць (вакантних посад)»).

Аналіз використання трудових ресурсів здійснюється в такій послідовності:

- аналіз соціальної захищеності членів колективу;
- аналіз продуктивності праці та трудомісткості продукції;
- аналіз фонду оплати праці і його використання;
- аналіз використання робочого часу тощо.

7.2. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами

Основними завданнями аналізу забезпеченості підприємства трудовими ресурсами є вивчення та оцінка:

- укомплектованості підприємства необхідними кадрами працівників;
- зміни структури трудових ресурсів;
- співвідношення між основними і допоміжними робітниками;
- якісного складу персоналу;
- відповідності кваліфікації робітників зі складністю виконуваних робіт;
- руху робочої сили.

Перший етап розпочинається з вивчення складу персоналу підприємства (розрахунок абсолютного та відносного відхилення, питомої ваги).

Увесь персонал підприємства ділиться на дві групи: I – персонал основної діяльності (персонал, який зайнятий виготовленням продукції); II – персонал невиробничої сфери (персонал, який зайнятий в обслуговуючих та інших господарствах).

Відносне відхилення обчислюється як різниця між фактичною чисельністю і плановою чисельністю, скоригована на відсоток виконання плану виробництва продукції.

Скоригована планова чисельність = (планова чисельність * % виконання плану) / 100.

Відносне відхилення визначається лише за категорією робітників, оскільки лише вони займаються виготовленням продукції.

Другий етап – аналіз співвідношення між робітниками основного й допоміжного виробництва (абсолютне відхилення плану і факту).

Третій етап – аналіз якісного складу трудових ресурсів, який характеризується професійно-кваліфікаційним рівнем, статеві-віковою структурою. Цей аналіз здійснюється шляхом порівняння наявної чисельності за спеціальностями і розрядами з необхідною для виконання кожного виду робіт за структурними підрозділами підприємства і в цілому по підприємству. При цьому визначається надлишок або нестача робітників за кожною професією.

Узагальнюючим показником, що характеризує кваліфікаційний склад робітників, є середній тарифний коефіцієнт, який визначається як середньозважена арифметична величина.

Середній тарифний розряд = $\{ (\text{розряд} * \text{кількість робітників}) / \text{разом кількість робітників} \}$.

7.3. Аналіз руху трудових ресурсів підприємства

Для характеристики руху робочої сили розраховують і аналізують динаміку таких показників:

Коефіцієнт обороту з прийняття = $\text{число прийнятих} / \text{середньоспискова чисельність}$.

Коефіцієнт обороту зі звільнення = $\text{число звільнених} / \text{середньоспискова чисельність}$.

Коефіцієнт загального обороту = $\text{число прийнятих і звільнених} / \text{середньоспискова чисельність}$.

Коефіцієнт плинності кадрів = $\text{кількість звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни, з причин службової невідповідності} / \text{середньоспискова чисельність}$.

Коефіцієнт динаміки чисельного складу = $(\text{прийняті} - \text{звільнені}) / \text{середньоспискова чисельність}$.

7.4. Аналіз продуктивності праці і трудомісткості продукції

Продуктивність праці – кількість продукції, яку виробляє робітник за одиницю часу (годину, день, рік), тобто виробництво продукції за 1 людино-день (1 людино-година), або це кількість часу, що витрачається на виготовлення одиниці продукції (трудомісткість).

Показники продуктивності праці визначаються у:

натуральних вимірниках – при визначенні рівня продуктивності праці окремих робітників чи їх груп, що випускають однорідну продукцію;

вартісних вимірниках – при оцінці виконання плану (прогнозу) продуктивності праці на підприємстві;

трудових вимірниках – передбачає вимірювання через трудомісткість окремих видів продукції.

Для оцінки рівня продуктивності праці застосовується система узагальнюючих, часткових (індивідуальних) і додаткових (допоміжних) показників.

До узагальнюючих показників належать середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток продукції на одного робітника, середньорічний виробіток продукції на одного працюючого у вартісному вираженні.

Індивідуальні показники – це витрати часу на виробництво одиниці продукції певного виду (трудомісткість продукції) або випуск продукції певного виду в натуральному вираженні за 1 людино-день або на 1 людино-годину.

Допоміжні показники – характеризують витрати часу на виконання одиниці певного виду робіт або обсяг виконаних робіт за одиницю часу.

У процесі аналізу продуктивності праці вивчаються:

- рівень і динаміка продуктивності праці;
- вплив факторів на зміну продуктивності праці;
- пропозиції і заходи щодо підвищення продуктивності праці.

Найбільш узагальнюючим показником продуктивності праці є *середньорічний виробіток продукції на 1 працівника* (вартість виготовленої продукції / середньоспискову чисельність).

Трудомісткість продукції – затрати робочого часу на виробництво одиниці або всього обсягу виготовленої продукції.

Існує два поняття трудомісткості:

Питома трудомісткість – це загальні витрати людино-годин на продукцію (на 1 виріб, на 1 тис. грн продукції).

Технологічна трудомісткість – це витрати нормованого робочого часу основних робітників-відрядників на виробництво продукції.

Трудомісткість одиниці продукції визначається як відношення фонду робочого часу на виготовлення і-го виду продукції до обсягу виробництва продукції і-го виду в натуральному вимірі.

Трудомісткість 1 грн продукції визначається як відношення загального фонду робочого часу на виробництво всієї продукції до вартості виготовленої продукції.

Між показниками трудомісткості продукції та продуктивності праці існує обернено пропорційний зв'язок – якщо продуктивність праці зростає, то трудомісткість продукції знижується, і навпаки.

Знизити трудомісткість означає зменшити витрати на виготовлення продукції. Чим менше витрат за того ж результату, тим ефективніше праця, тим вища її продуктивність.

У процесі аналізу визначають динаміку трудомісткості виконання плану за її рівнем, причини її змін і вплив на рівень продуктивності праці.

На завершення аналізу продуктивності праці та трудомісткості продукції слід визначити резерви зниження питомої трудомісткості продукції за окремими виробами і в цілому по підприємству.

7.5. Аналіз фонду оплати праці

До фонду оплати праці включається: основна, додаткова оплата праці та інші заохочувальні і компенсаційні виплати.

Завданнями аналізу фонду оплати праці є:

- систематичний контроль за використанням фонду оплати праці;
- виявлення можливостей економії коштів за рахунок зростання продуктивності праці і зниження трудомісткості продукції.

Джерела інформації для аналізу: ф.2 – ПВ «Звіт з праці», дані табельного обліку, відділу кадрів та інше.

Аналіз фонду оплати праці проводиться в такій послідовності:

1. Оцінюється структура фонду оплати праці за економічним змістом, джерелами формування, категоріями працівників тощо.
2. Розраховується абсолютне і відносне відхилення фонду оплати праці.

Абсолютне відхилення розраховується як різниця між фактично виплаченим фондом оплати праці і базовим фондом оплати праці у цілому по підприємству, за структурними підрозділами та категоріями працюючих.

Якщо фактичний фонд оплати праці більший за плановий, то отримаємо перевитрати, якщо фактичний фонд оплати праці менший за плановий, то – економію.

Відносне відхилення – це різниця між фактичним фондом оплати праці і базовим, скоригованим на фактичний темп зростання обсягу виробництва продукції.

3. Визначають вплив факторів на абсолютне та відносне відхилення фонду оплати праці.

На зміну фонду оплати праці працівників впливають: чисельність працівників та середня оплата праці працівників, на яку, зі свого боку, впливає зміна окладу, зміна суми премії та розмір доплат.

Для визначення фонду робочого часу використовуємо формулу:

Фонд робочого часу = чисельність * кількість днів,
відпрацьованих одним робітником у середньому за рік * середня
тривалість робочого дня.

Існують такі види фонду робочого часу:

- календарний фонд робочого часу (загальна кількість днів * кількість робітників);
- номінальний фонд робочого часу (календарний фонд – святкові і вихідні);
- максимально можливий фонд робочого часу (номінальний фонд – відпустки та неявки).

Використання робочого часу для всіх категорій робітників аналізується за допомогою таких двох показників:

- 1) середня кількість днів, відпрацьованих одним робітником за звітний період (місяць, квартал, рік);
- 2) середня тривалість робочого дня.

Ці показники можна обчислити на підставі даних звіту з праці.

Перший показник характеризує тривалість робочого періоду в днях (явочні дні) і залежить від таких факторів:

- кількість вихідних і святкових днів;
- кількість днів чергової відпустки, інших видів відпусток, передбачених законодавством;
- кількість днів непрацездатності;
- неявки на роботу з дозволу адміністрації;
- прогули тощо.

Тривалість робочого дня (зміни) робітників залежить від:

- величини нормативно встановленого робочого тижня;
- часу простою впродовж робочого дня (зміни), зафіксованого в обліку;
- часу інших скорочень робочого дня, передбачених законодавством (для підлітків, матерів-годувальниць);
- часу надурочної роботи (збільшує величину показника) тощо.

Аналіз використання робочого часу доцільно проводити у 2-х напрямках:

- виявлення втрат робочого часу;
- виявлення непродуктивного використання робочого часу.

До непродуктивних втрат робочого часу відносять час, затрачений на виправлення браку, на виготовлення бракованої продукції, різні відхилення від нормальної роботи. Усе це приховані резерви.

Основні причини втрат робочого часу:

- 1) недоліки в організації виробництва (збої, аварії тощо);
- 2) нерегулярне постачання сировини і матеріалів;
- 3) недоліки в організації праці й зарплати;
- 4) низька трудова дисципліна (запізнення, простої);
- 5) погана організація роботи допоміжних служб.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке трудові ресурси?
2. Назвіть основні показники, які розраховуються під час проведення аналізу трудових ресурсів.
3. Як розраховується коефіцієнт обороту з прийняття?
4. Як розраховується коефіцієнт обороту зі звільнення?
5. Як розраховується загальний коефіцієнт обороту персоналу?
6. Як визначити коефіцієнт плинності кадрів?
7. Що таке продуктивність праці?
8. Назвати основні показники, які характеризують продуктивність праці.
9. Знизити трудомісткість означає...

Тестові завдання

1. Джерела інформації аналізу ефективності використання трудових ресурсів:

- а) статистична звітність;
- б) облікові реєстри;
- в) фінансова звітність;
- г) усі відповіді правильні.

2. Існує два види трудомісткості:

- а) часткова і допоміжна;
- б) питома і технологічна;
- в) питома і узагальнююча;
- г) виробнича і технологічна.

3. Кількість продукції, яку виробляє робітник за одиницю часу – це:

- а) продуктивність праці;
- б) трудомісткість;
- в) середній тарифний розряд;
- г) коефіцієнт динаміки чисельного складу.

4. Коефіцієнт обороту персоналу з прийняття розраховується як відношення:

- а) чисельності прийнятого персоналу до середньостатистичної кількості персоналу;
- б) кількості звільненого персоналу до середньостатистичної кількості персоналу;
- в) кількості звільненого персоналу за власним бажанням до середньостатистичної кількості персоналу;
- г) немає правильної відповіді.

5. Мета аналізу трудових ресурсів:

- а) підвищення кваліфікації кадрів;
- б) знаходження резервів підвищення продуктивності праці;
- в) збільшення кількості кадрів на підприємстві;
- г) підвищення резервів фонду заробітної плати.

6. Трудові ресурси – це:

- а) жінки та чоловіки, які мають вищу освіту;
- б) усе населення країни;
- в) люди віком від 20 до 55 років;
- г) частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними та освітніми даними відповідає певній сфері діяльності.

7. Узагальнюючим показником, що характеризує кваліфікаційний склад, є:

- а) коефіцієнт загального обороту;
- б) трудомісткість;
- в) коефіцієнт динаміки чисельного складу;
- г) середній тарифний розряд.

8. Що можна віднести до об'єктів аналізу трудових ресурсів:

- а) рух робочої сили;
- б) чисельність персоналу;
- в) кваліфікація персоналу;
- г) усі відповіді правильні.

9. Коли число прийнятих і звільнених працівників на підприємстві ділиться на середньоспискову чисельність, можна говорити про:

- а) коефіцієнт плинності кадрів;
- б) коефіцієнт загального обороту;
- в) коефіцієнт обороту зі звільнення;
- г) коефіцієнт динаміки чисельного складу.

10. Основними завданнями аналізу трудових ресурсів є:

- а) перевірка ступеня забезпеченості персоналу;
- б) з'ясування причин плинності кадрів;
- в) перевірка ступеня виконання плану з продуктивності праці;
- г) усі відповіді правильні.

Практичні завдання

Задача 1. Провести аналіз руху робочої сили на підприємстві та розрахувати способом ланцюгових підстановок вплив факторів на зміну коефіцієнта обороту з прийняття.

Показники	За планом	Фактично	Виконання плану, %	Відхилення, +; –
1	2	3	4	5
1. Прийнято на роботу	100	120		
2. Вибуло, зокрема	301	328		
2а) на навчання	20	15		
2б) у збройні сили	18	15		
2в) на пенсію	20	25		

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
2г) за власним бажанням	213	237		
2д) за порушення трудової дисципліни	30	36		
3. Середньоспискова чисельність працівників	870	920		
4. Коефіцієнт обороту з прийняття				
5. Коефіцієнт обороту з вибуття				
6. Коефіцієнт загального обороту				
7. Коефіцієнт плинності кадрів				
8. Коефіцієнт динаміки чисельного складу				

Розрахунок впливу факторів на зміну коефіцієнта обороту з прийняття

Прийнято на роботу	Середньоспискова чисельність працівників	Коефіцієнт обороту з прийняття	Назва показника впливу	Розрахунок
			–	–
			Прийнято на роботу	
			Середньоспискова чисельність працівників	

Задача 2. Необхідно розрахувати способом ланцюгових підстановок впливу факторів на зміну фактичного фонду робочого часу від планового.

Показники	Минулий рік	Звітний рік		Відхилення відносно, +/-	
		за планом	фактично	плану	минулого року
Середньоспискова чисельність робітників, осіб	1 500	1 400	1 300		
Відпрацьовано одним робітником, днів	234	225	237		
Відпрацьовано одним працівником годин					
Середня тривалість робочого дня	7,9	8	7,4		
Фонд робочого часу, тис. год					

ТЕМА 8

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

- 8.1. Загальна оцінка фінансового результату і його складу.
- 8.2. Аналіз динаміки фінансового результату від реалізації продукції.
- 8.3. Аналіз виконання плану з прибутку від операційної діяльності.
- 8.4. Аналіз використання прибутку.

8.1. Загальна оцінка фінансового результату і його складу

Основними завданнями аналізу фінансових результатів є:

- обґрунтування плану (прогнозу) прибутку й рентабельності та вибір найкращого варіанта;
- оцінка виконання бізнес-плану, вивчення динаміки прибутку й рентабельності;
- визначення й вимір впливу факторів на відхилення прибутку;
- виявлення резервів збільшення прибутку, розробка конкретних заходів для їх реалізації.

Фінансовий результат може бути: позитивним – прибуток або негативним – збиток.

У загальному виді прибуток визначається як:

$$\Pi = \Sigma Д - \Sigma В,$$

де $\Sigma Д$ – сума доходів у звітному періоді (за квартал, рік) від звичайної діяльності й від надзвичайних подій;

$\Sigma В$ – сума всіх витрат у звітному періоді від звичайної діяльності й від надзвичайних подій (стихійних лих, пожеж, техногенних аварій, за винятком сум страхового відшкодування). До витрат, відповідно до П(С)БО, належить також «Податок на прибуток».

Прибуток підприємства визначається відповідно до П(С)БО № 3 «Звіт про фінансові результати». Кінцевий фінансовий результат – чистий прибуток визначається за встановленим алгоритмом:

У процесі аналітичного дослідження необхідно оцінити виконання плану з прибутків, який у ринкових умовах має прогностичний характер на найближчу перспективу. Такий план враховує реальні можливості підприємства отримувати прибутки, а отже, є інструментом перспективного аналізу. Контроль за виконанням плану необхідно здійснювати до та у ході здійснення операцій. Це вимагає налагодженої системи прогнозування обсягів реалізації і витрат. Загальна оцінка фінансового результату виконується за звітний період – рік, квартал. Для оцінки рівня показників фінансових результатів діяльності, крім планових завдань, використовуються дані фінансової звітності господарюючого суб'єкта за попередній період.

Для аналізу фінансового результату за видами діяльності необхідно знати такі визначення:

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства й забезпечує основну частку його доходу.

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність, а також операції, що забезпечують її, або виникають у результаті її проведення.

Дохід – збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Витрати – зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу.

Економічна вигода – це потенційна можливість одержання коштів від використання активів.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід.

Інвестиційна діяльність – придбання й реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів коштів. (Наприклад, продаж основних засобів, прибуток від продажу акцій тощо)

Фінансова діяльність – діяльність, що призводить до зміни розміру і складу власного й позикового капіталу підприємства. Наприклад, розміщення акцій, які приводять до збільшення власного капіталу, сплата дивідендів, створення боргових зобов'язань тощо.

8.2. Аналіз динаміки фінансового результату від реалізації продукції

Аналіз динаміки прибутку (збитку) від реалізації продукції провадиться шляхом порівняння фактичних показників звітного періоду з показниками плану або базисного періоду, приведеніми до порівняльного виду. Необхідною вимогою для здійснення аналізу є дотримання вимоги порівнянності показників. З часом показники можуть змінюватися з таких причин:

- 1) змінюються ціни на продукцію (товари, роботи, послуги);
- 2) змінюються ціни на споживані ресурси;
- 3) змінюється обсяг реалізованої продукції;
- 4) відбуваються структурні зміни у складі реалізованої продукції;
- 5) змінюється асортимент продукції.

Для оцінки якості прибутку використовуються *результати аналізу його динаміки та структури*. Якщо впродовж тривалого часу спостерігаються стабільні темпи зростання, а в складі прибутку переважна його частина належить результату основної діяльності, то якість прибутку є досить високою.

Одним з показників низької якості прибутку є *негативний діловий імідж підприємства*. Діловий імідж формується на підставі виконання взаємних зобов'язань, особистих контактів, публікацій у пресі, неофіційних джерел тощо.

Також можуть бути використані й інші критерії оцінки якості прибутку. Їх перелік і вагомість потрібно встановлювати з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів господарювання.

Використання оцінки якості прибутку *зовнішніми суб'єктами аналізу* (банками, інвесторами, діловими партнерами тощо) буде сприяти правильному обґрунтуванню перспективної платоспроможності, зниженню ризику. Якщо якість прибутку отримує низьку оцінку, то це матиме негативні економічні наслідки для суб'єкта господарювання. Наприклад, процентна ставка під час надання кредиту визначається з урахуванням якості прибутку: чим нижчою є якість, тим вищою є ставка, адже кредитор намагається застрахувати себе від ризику неповернення або несвоєчасного повернення позичених коштів. Тому й знижується доступність позикових коштів, скорочуються ринки сировинних ресурсів, збуту тощо.

Конкретна методика оцінки якості прибутку на сьогодні не розроблена. Найчастіше використовуються методи експертних оцінок, які є недостатньо точними та одночасно дорогими (через залучення сторонніх висококваліфікованих спеціалістів-експертів).

8.3. Аналіз виконання плану з прибутку від операційної діяльності

Аналіз виконання плану з прибутку здійснюється шляхом зіставлення значення фактичного прибутку від операційної діяльності з планом або порівняно зі значенням минулого періоду. Відхилення прибутку від операційної діяльності визначається:

$$\Delta\Pi_{\text{опер}} = \Pi_{\text{опер}}^{\text{ф}} - \Pi_{\text{опер}}^{\text{пл}}$$

Зі свого боку прибуток від операційної діяльності визначається:

$$P_{\text{опер}} = D_{\text{опер}} - B_{\text{опер}},$$

де $D_{\text{опер}}$ – доходи від операційної діяльності;

$B_{\text{опер}}$ – витрати від операційної діяльності.

Для аналізу кількісної міри впливу кожного фактора застосовується прийом перерахування величини ресурсних показників на фактичний обсяг реалізації продукції (фактичний дохід від операційної діяльності) на підставі планового (або базисного) рівня інтенсивності їхнього споживання.

З цією метою розраховуються відносні показники рівня витрат за планом:

– **рівень собівартості реалізованої продукції** = собівартість реалізованої продукції / доходи від операційної діяльності;

– **рівень адміністративних витрат** = витрати адміністративні / доходи від операційної діяльності;

– **рівень операційних витрат** = операційні витрати / доходи від операційної діяльності.

Далі визначаються відхилення фактичних показників порівняно із плановими витратами, відкоректоване за плановою інтенсивністю споживання ресурсів (плановому рівню витрат).

Вплив величини перевиконання плану за обсягом реалізації продукції на відхилення прибутку визначається за формулою:

$$\Delta P_{\text{ор}} = P'_{\text{пл}} - P_{\text{пл}},$$

де $\Delta P_{\text{ор}}$ – відхилення прибутку (перевиконання або недовиконання плану з прибутку) за рахунок перевиконання (недовиконання) плану з обсягу доходів від операційної діяльності;

$P'_{\text{пл}}$ – скоригована величина планового прибутку на підставі фактичного обсягу доходів (обсягу реалізації продукції);

$P_{\text{пл}}$ – величина прибутку за первісним планом.

8.4. Аналіз використання прибутку

З прибутку від звичайної діяльності й надзвичайних ситуацій сплачується податок. Значення, що залишилося, називається чистим прибутком.

Можлива схема використання чистого прибутку на підприємстві подана на рис. 8.1. З неї сплачуються обов'язки й відсотки за довгострокові кредити, а інша частина ділиться на дві частини.

З першої частини прибуток розподіляється за такими напрямками:

- між власниками майна (капіталу) підприємства (акціонерами) на сплату дивідендів по акціях і виплату відсотків по участі на паях;

- направляється на заохочувальні виплати його персоналу за результатами роботи (фонд матеріального заохочення);

- направляється на інші потреби (внески в благодійні фонди, допомогу різним організаціям, особам тощо).

Цю частину прибутку називають обсягом споживання.

До другої частини відносять прибуток, що залишається на кінець звітного періоду на підприємстві (нерозподілений прибуток). Він може в майбутньому використовуватись на інвестиційні й інші потреби.

Для оцінки ефективності використання прибутку застосовується ряд відносних показників: коефіцієнт капіталізації та коефіцієнт споживання.

$$K_{\text{капітал}} = \frac{\Phi_{\text{нак}} + \Phi_{\text{резерв}}}{\Pi_{\text{чист}}},$$

де $K_{\text{капітал}}$ – коефіцієнт капіталізації;

$\Phi_{\text{нак}}$ – величина фонду накопичення (величина нерозподіленого прибутку на інвестиційні потреби);

$\Phi_{\text{резерв}}$ – величина резервного фонду;

$\Pi_{\text{чист}}$ – чистий прибуток.

Рисунок 8.1 – Схема використання прибутку підприємства

$$K_{\text{споживання}} = \frac{O_{\text{споживання}}}{P_{\text{чист}}},$$

де: $K_{\text{споживання}}$ – коефіцієнт споживання;

$O_{\text{споживання}}$ – об'єм споживання.

Рентабельність – це показник, який характеризує рівень прибутковості. На практиці показники рентабельності можна поділити на: витратні, ресурсні і доходні.

Дослідження показників рентабельність дає змогу комплексно оцінити ефективність господарської діяльності підприємства.

Порядок розрахунку основних показників рентабельності, відповідно до П(С)БО, наведено в табл. 8.1.

Таблиця 8.1 – Розрахунок показників рентабельності

Показники	Порядок розрахунку	Характеристика	Зміст
1	2	3	4
Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)	Ф.2. ряд.2090 х 100 Ф.2. ряд. 2050 (збільшення)	Розраховується як відношення валового прибутку від продажу до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Показує, скільки отримано валового прибутку з 1 грн понесених витрат

Продовження таблиці 8.1

1	2	3	4
Рентабельність операційної діяльності	Ф2. ряд. 2190 x 100 Ф2. (ряд. 2050+2130+2150+2180) (збільшення)	Розраховується як відношення фінансового результату від операційної діяльності до операційних витрат	Показує, скільки отримано прибутку від операційної діяльності з 1 грн операційних витрат
Рентабельність господарської діяльності	Ф2. ряд. 2350 x 100 Ф2. (ряд. 2050+2130+2150+2180+2250+2255+2270) (збільшення)	Розраховується як відношення чистого фінансового результату (прибутку) до витрат підприємства	Показує, скільки отримано прибутку від господарської діяльності з 1 грн загальних витрат
Коефіцієнт покриття виробничих витрат	Ф2. ряд. 2000 x 100 Ф2.ряд. 2050(збільшення)	Розраховується як відношення чистого доходу до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Показує, на яку величину 1 грн чистого доходу покриває виробничі витрати
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	Ф2.ряд. 2050 x 100 Ф2.ряд. 2000 (зменшення)	Розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) до чистого доходу	Показує величину виробничих витрат, яка здійснюється для того, щоб отримати 1 грн чистого доходу
Рентабельність підприємства (активів, виробництва, виробничого капіталу, загальна рентабельність виробництва, економічна)	Ф2. ряд. 2350 x 100 Ф1.ряд. 1300 (гр.3+гр.4) x 0,5 (збільшення)	Розраховується як відношення чистого фінансового результату (прибутку) до середньорічної вартості активів підприємства або розраховується як відношення чистої рентабельності продажу продукції до суми коефіцієнта фондомісткості і коефіцієнта закріплення матеріальних оборотних засобів	Показує величину чистого фінансового результату (прибутку), яка припадає на 1 грн активів
Рентабельність власного капіталу	Ф2. ряд. 2290 x 100 Ф1. 1495 (гр.3+гр.4)x0,5 (збільшення)	Розраховується як відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості власного капіталу	Показує величину прибутку до оподаткування, яка припадає на 1 грн власного капіталу

Продовження таблиці 8.1

1	2	3	4
Рентабельність залученого капіталу	$\Phi 2. \text{ряд. } 2290 \times 100$ середнє значення $\Phi 1. (\text{ряд. } 1595$ $+ \text{ряд. } 1695 + 1700)$ (збільшення)	Розраховується як відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості залученого капіталу	Показує величину прибутку до оподаткування, яка припадає на 1 грн залученого капіталу
Рентабельність перманентного капіталу	$\Phi 2. \text{ряд. } 2290 \times 100$ середнє значення $\Phi 1. (\text{ряд. } 1495$ $+ \text{ряд. } 1595)$ (збільшення)	Розраховується як відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості власного капіталу та довгострокових зобов'язань	Показує величину прибутку до оподаткування, яка припадає на 1 грн власного капіталу та довгострокових зобов'язань
Рентабельність необоротних активів (фондорентабельність)	$\Phi 2. \text{ряд. } 2290 \times 100$ $\Phi 1. \text{ряд. } 1095$ (гр.3+гр.4) x 0,5 (збільшення)	Розраховується як відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості необоротних активів	Показує величину прибутку до оподаткування, яка припадає на 1 грн необоротних активів
Рентабельність оборотних активів	$\Phi 2. \text{ряд. } 2290 \times 100$ $\Phi 1. \text{ряд. } 1195$ (гр.3+гр.4) x 0,5 (збільшення)	Розраховується як відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості оборотних активів	Показує величину прибутку до оподаткування, яка припадає на 1 грн оборотних активів
Коефіцієнт покриття активів	$\Phi 2. \text{ряд. } 2000 \times 100$ $\Phi 1. \text{ряд. } 1300$ (гр.3+гр.4) x 0,5 (збільшення)	Розраховується як відношення чистого доходу до середньорічної вартості активів підприємства	Показує величину прибутку до оподаткування, яка припадає на 1 грн активів підприємства
Коефіцієнт окупності активів	$\Phi 1. \text{ряд. } 1300$ (гр.3+гр.4)x0.5x100 $\Phi 2. \text{ряд. } 2000$ (зменшення)	Розраховується як відношення середньорічної вартості активів до чистого доходу	Показує величину активів, яка припадає на 1 грн чистого доходу
Коефіцієнт покриття власного капіталу	$\Phi 2. \text{ряд. } 2000 \times 100$ $\Phi 1. \text{ряд. } 1495$ (гр.3+гр.4) x 0,5 (збільшення)	Розраховується як відношення чистого доходу до середньорічної вартості власного капіталу підприємства	Показує на величину чистого доходу, що покриває власний капітал

Показники рентабельності доцільно розраховувати як у цілому по підприємству, так і за його структурними підрозділами, окремими напрямками діяльності та видами продукції.

У процесі аналізу рентабельності оцінюється рівень виконання прийнятих параметрів (плану, прогнозу тощо), визначається динаміка показників, фактори зміни їх рівня, здійснюється порівняльний багатофакторний аналіз, визначаються резерви зростання рентабельності. Послідовність аналізу визначається його метою. Наприклад, під час вибору варіантів рішень щодо виробництва вивчається рентабельність окремих виробів і фактори її зміни; під час оцінки результатів діяльності – рентабельність реалізованої продукції тощо.

Рентабельність продукції розраховується як відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Під час аналізу рентабельності продукції необхідно вивчити фактори, що зумовлюють зміну її рівня.

На рівень рентабельності продукції впливають три основні фактори 1-го рівня.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке рентабельність?
2. Що таке маржинальний дохід?
3. Що таке валовий прибуток?
4. Що таке обсяг реалізації?
5. Основні завдання під час проведення аналізу фінансових результатів.
6. Етапи проведення аналізу рентабельності продукції.

Тестові завдання

- 1. Рентабельність власного капіталу розраховується як:**
 - а) відношення чистого прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
 - б) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
 - в) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості господарчих коштів;
 - г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

2. Рентабельність продукції розраховується як:

- а) відношення чистого прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- б) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- в) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості господарчих коштів;
- г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

3. Рентабельність основної діяльності розраховується як:

- а) відношення чистого прибутку до витрат на виробництво реалізованої продукції;
- б) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- в) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості господарчих коштів;
- г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції без ПДВ та акцизів.

4. Виручка на одну гривню активів розраховується як:

- а) відношення середньорічної величини власного капіталу до чистого прибутку;
- б) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- в) відношення виручки від реалізації до середньорічної суми підсумку балансу;
- г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

5. Рентабельність активів розраховується як:

- а) відношення чистого прибутку до середньорічної величини власного капіталу;
- б) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;

в) відношення чистого прибутку до загальної суми майна підприємства;

г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

6. Прибуток на вкладений капітал (рентабельність майна) розраховується як:

а) відношення чистого прибутку до середньорічної величини власного капіталу;

б) відношення чистого прибутку до середньорічної вартості господарчих коштів;

в) відношення прибутку до середньорічної величини власного капіталу;

г) відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

7. Рентабельність основних фондів розраховується як:

а) відношення середньорічної вартості основних засобів до обсягу товарної продукції;

б) відношення основних засобів, що надійшли до первісної вартості;

в) відношення чистого прибутку до середньої вартості основних фондів;

г) відношення чистого прибутку до первісної вартості основних фондів.

8. Рентабельність продажу – це:

а) витрати на 1 грн активів;

б) прибуток на 1 грн витрат;

в) прибуток на 1 грн власного капіталу;

г) прибуток на 1 грн обсягу реалізації.

9. Для визначення питомої ваги матеріальних витрат у собівартості продукції потрібно:

- а) розділити повну собівартість продукції на виробничу собівартість;
- б) загальні витрати розділити на витрати матеріалів;
- в) знайти частку суми матеріальних витрат у повній собівартості;
- г) від загальних витрат відняти частку кожного елементу.

10. Операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є основною метою створення підприємства й забезпечує основну частку його доходу – це:

- а) основна діяльність;
- б) операційна діяльність;
- в) звичайна діяльність;
- г) інвестиційна діяльність.

Практичні завдання

Задача 1. Визначити рентабельність продукції; коефіцієнт окупності виробничих витрат; рентабельність активів – двофакторна модель; рентабельність власного капіталу – трифакторна модель. Розрахувати вплив факторів на зміну рентабельності власного капіталу (через чистий фінансовий результат (прибуток), чистий дохід від реалізації, середній залишок загального капіталу, середній залишок власного капіталу). Зробити висновки.

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Чистий дохід від реалізації, тис. грн	84 000	83 500
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	78 900	80 100
Середній залишок загального капіталу, тис. грн	323 600	324 080
Середній залишок власного капіталу, тис. грн	64 000	63 300
Чистий фінансовий результат (прибуток), тис. грн	5 400	3 800

Задача 2. Проаналізувати ефективність використання капіталу. Розрахувати вплив факторів на зміну рівня прибутковості загального капіталу (через рентабельність продажу, коефіцієнт оборотності оборотних засобів, фондівіддачу основних фондів та фондівіддачу нематеріальних активів). Зробити висновки.

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Чистий фінансовий результат (прибуток), тис. грн	2 500	2 300
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	45 000	44 000
Середній залишок оборотних засобів, тис. грн	83 900	86 300
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	17 000	18 100
Середньорічна вартість нематеріальних активів, тис. грн	900	800

Задача 3. За даними ф. 1 «Баланс» та ф. 2 «Звіт про фінансові результати» (вихідні дані) проаналізувати ефективність використання капіталу. Розрахувати вплив факторів (через фактори: чиста рентабельність продажу продукції, коефіцієнт оборотності оборотних засобів, фондівіддача основних засобів, фондівіддача нематеріальних активів) на зміну рівня рентабельності загального капіталу. Зробити висновки.

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Чистий фінансовий результат (прибуток), тис. грн	12 000	11 200
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	80 000	84 000
Середній залишок оборотних засобів, тис. грн	3 000	2 800
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	10 000	11 200
Середньорічна вартість нематеріальних активів, тис. грн	1 300	1 000
Середня величина загального капіталу, тис. грн	15 000	15 600

ТЕМА 9

АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА

9.1. Економічна сутність грошового потоку і його види.

9.2. Мета, завдання та послідовність проведення аналізу грошових потоків.

9.3. Способи визначення грошових потоків.

9.4. Аналіз руху грошових коштів.

9.1. Економічна сутність грошового потоку і його види

Господарська діяльність будь-якого підприємства нерозривно пов'язана з рухом коштів. Кожна господарська операція супроводжується або надходженнями, або витратою коштів. Кошти обслуговують фактично всі аспекти операційної, інвестиційної і фінансової діяльності.

Неперервний процес руху коштів у часі являє собою грошовий потік, який образно порівнюють із системою фінансового кругообігу, що забезпечує життєздатність організації. Від повноти і вчасності забезпечення процесу постачання, виробництва і збуту продукції грошовими ресурсами залежать результати основної (операційної) діяльності підприємства, ступінь його фінансової стабільності та платоспроможності, конкурентні переваги, необхідні для поточного і перспективного розвитку.

Для забезпечення ефективного управління грошовими потоками доцільно здійснювати їхню класифікацію за різними ознаками:

1) за спрямованістю руху коштів виділяють:

– додатній грошовий потік (випуск акцій, новий позиковий капітал, надходження дебіторської заборгованості, продаж продукції за готівку, продаж майна);

– від'ємний грошовий потік (основні фонди, фінансові вкладення, виплата з/п, виплата дивідендів, погашення кредиторської заборгованості, погашення кредитів і позик, податки, платежі готівкою).

2) за методом обчислення обсягу:

– валовий грошовий потік – це вся сума надходжень і витрат грошових коштів у період часу, що аналізується;

– чистий грошовий потік – що становить різницю між додатним і від’ємним потоком коштів в аналізованому періоді.

3) за видами діяльності:

– від операційної діяльності (відображає надходження коштів від покупців і виплати грошей постачальникам, з/п персоналу, зайнятому в основному виробництві, податкових платежів);

– від інвестиційної діяльності – це надходження і витрати коштів, пов’язані з процесом реального і фінансового інвестування;

– від фінансової діяльності – це надходження і виплати коштів, пов’язані із залученням додаткового акціонерного та пайового капіталу, одержанням довгострокових і короткострокових кредитів і позик, з виплатою дивідендів.

4) за рівнем достатності обсягу розрізняють:

– надлишковий грошовий потік, при якому надходження коштів значно перевищують реальну потребу підприємства у фінансових ресурсах, у результаті чого накопичуються і простоюють вільні залишки готівки на рахунках у банку;

– дефіцитний грошовий потік, при якому надходження коштів значно нижче від реальних потреб підприємства.

5) за неперервністю формування розрізняють:

– регулярний грошовий потік, при якому в розглянутому періоді за окремими господарськими операціями здійснюється регулярний приплив чи відплив коштів;

– епізодичний грошовий потік, пов’язаний зі здійсненням одиничних господарських операцій у розглянутому періоді.

6) за стабільністю часових інтервалів регулярні грошові потоки можуть бути:

– з рівномірними часовими інтервалами, що називається ануїтетом;

– з нерівномірними часовими інтервалами.

7) за періодом часу:

– короткострокові грошові потоки (до року);

– довгострокові грошові потоки (понад рік).

8) залежно від того, коли надходять кошти – на початку періоду (передплата) чи наприкінці періоду – розрізняють грошові потоки:

- пренумерандо;
- постнумерандо.

9) за видами використовуваних валют:

- грошові потоки в національній валюті;
- грошові потоки в іноземній валюті.

10) за законністю здійснення виділяють:

- легальний грошовий потік, що відповідає чинним правовим нормам і податковому законодавству;
- нелегальний грошовий потік, що здійснюється з порушенням прийнятих норм з метою відхилення від оподаткування і особистої вигоди.

Необхідність аналізу грошового потоку полягає в тому, що він дає відповідь на такі питання:

- чи створює підприємство кошти, необхідні для придбання додаткових засобів з метою подальшого розвитку;
- чи має підприємство наявні кошти для погашення боргів;
- чи достатньо у підприємства власних коштів для фінансування своєї діяльності.

9.2. Мета, завдання та послідовність проведення аналізу грошових потоків

Основною метою аналізу грошових потоків є виявлення рівня достатності формування грошових потоків за видами діяльності, їх ефективності, а також збалансованості позитивного та негативного грошових потоків за обсягом і в часі.

Завданнями аналізу грошових потоків є:

- оцінка оптимальності обсягів грошових потоків;
- оцінка грошових потоків за видами господарської діяльності;
- оцінка складу, структури, напрямів руху грошових потоків;

- оцінка динаміки потоків грошових засобів;
- виявлення і вимірювання впливу різних факторів на формування грошових потоків;
- виявлення і оцінка резервів покращення використання грошових засобів;
- розробка заходів щодо реалізації резервів підвищення ефективності використання грошових засобів

Послідовність проведення аналізу грошових потоків:

- аналіз чистого потоку;
- збалансованість позитивного та негативного потоків;
- якість чистого грошового потоку (висока якість – коли питома вага прибутку від реалізації продукції зростає, а собівартості – знижується);
- достатність надходження грошових коштів;
- аналіз грошового потоку за видами діяльності;
- кінцевий аналіз грошових потоків;
- розрахунок відносних показників ефективності використання грошових коштів підприємством;
- етапи проведення аналізу грошових потоків;
- назва етапу;
- види робіт;
- аналіз позитивного потоку;
- структура джерел надходження грошових коштів;
- динаміка джерел надходження грошових коштів;
- зіставлення темпів приросту позитивного потоку капіталу з темпами приросту обсягів виробництва та реалізації;
- аналіз негативного потоку;
- структура напрямів використання грошових коштів;
- динаміка використання грошових коштів.

9.3. Способи визначення грошових потоків

Розрізняють 2 способи визначення потоку грошових коштів у результаті основної (операційної) діяльності: прямий і непрямий.

За прямого способу грошовий потік розраховують як різницю між надходженням грошових коштів та витратами, пов'язаними з їх виплатою.

Цей спосіб базується на порівнянні показників ф. 3 «Звіт про рух грошових коштів», обчисленні і оцінці необхідних величин (абсолютних і відносних відхилень, темпів зростання (приросту), питомої ваги окремих показників притоку і відтоку грошових коштів у загальному обсязі позитивних і негативних грошових потоків) за звітний період, а також оцінці динаміки досліджуваних показників.

Перевагою прямого способу є те, що він дозволяє оцінити загальні суми надходження і витрачання грошових коштів підприємства, виявити ті статті, які формують найбільші надходження і витрачання коштів.

Недоліком є те, що він не дозволяє проаналізувати вплив різних факторів на зміну залишку грошових коштів у взаємозв'язку зі зміною показників, які формують фінансові результати діяльності підприємства.

Інформація, отримана під час прямого методу, використовується для прогнозування грошових потоків.

Непрямий спосіб базується на основному положенні бухгалтерського обліку, що активи повинні дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу (складовою якого є прибуток), і полягає у коригуванні суми прибутку на величину зміни поточних активів, зобов'язань та інших балансових рахунків.

Перевагою непрямого способу є те, що він дозволяє провести оцінку грошових потоків на основі лише звітності та пов'язати отриманий фінансовий результат і зміни грошових коштів за період, а також здійснити розрахунок показників зміни грошових коштів від видів діяльності, практично використовуючи дані аналітичного обліку.

Недоліком цього способу є:

- висока трудомісткість під час складання аналітичного звіту зовнішнім користувачам;
- застосовування доцільне лише у разі використання табличних процесів.

Складання звіту про рух коштів, згідно з П(с)БО № 4, передбачає використання непрямого способу.

9.4. Аналіз руху грошових коштів

Під час аналізу спочатку потрібно проаналізувати рух грошових коштів у результаті операційної діяльності.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інша діяльність підприємства, яка не є інвестиційною та фінансовою. Рух коштів у розрізі операційної діяльності пов'язаний з такими потоками:

- надходження коштів: від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); за надання права користування активами (оренда, ліцензії);
- вибуття коштів: платежі постачальникам; виплати працівникам.

Аналіз здійснюється як прямим, так і непрямим способом.

У табл. 9.1 наведено методику аналізу грошових коштів від операційної діяльності прямим способом.

Таблиця 9.1 – Аналіз руху грошових коштів від операційної діяльності прямим способом

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Зміни за рік
1	2	3	4
Надходження від:			
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)			
Повернення податків і зборів, зокрема податку на додану вартість			
Цільового фінансування			
Інші надходження			

Продовження таблиці 9.1

1	2	3	4
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)			
Праці			
Відрахувань на соціальні заходи			
Зобов'язань з податків і зборів			
Інші витрачання			
Чистий рух коштів від операційної діяльності			

У табл. 9.2 наведено методику аналізу грошових коштів від операційної діяльності непрямим способом.

Таблиця 9.2 – Аналіз руху грошових коштів від операційної діяльності непрямим способом

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Зміни за рік
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування			
Коригування на: амортизацію необоротних активів			
збільшення (зменшення) забезпечень			
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць			
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій			
Зменшення (збільшення) оборотних активів			
Зменшення (збільшення) поточних зобов'язань			
Грошові кошти від операційної діяльності			
Сплачений податок на прибуток			
Чистий рух коштів від операційної діяльності			

Потім аналізуємо грошові потоки у результаті інвестиційної діяльності.

Інвестиційна діяльність – це сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Рух грошових коштів у розрізі інвестиційної діяльності пов'язаний з такими потоками:

- надходження коштів: від продажу необоротних активів, від фінансових інвестицій;
- від отриманих відсотків, дивідендів та деривативів тощо;
- вибуття коштів: від придбання необоротних активів та фінансових інвестицій;
- виплати за деривативами та інші платежі.

Отже, для визначення грошового потоку у результаті інвестиційної діяльності використовуються дані про кожне надходження або використання грошових коштів, що мали місце в результаті придбання чи продажу необоротних активів, зокрема віднесених до довгострокових фінансових інвестицій; активів, віднесених до поточних фінансових інвестицій (табл. 9.3).

Таблиця 9.3 – Аналіз руху грошових коштів від інвестиційної діяльності

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Зміни за рік
Надходження від реалізації: фінансових інвестицій			
необоротних активів			
Надходження від отриманих: відсотків			
дивідендів			
Надходження від деривативів			
Інші надходження			
Витрачання на придбання: фінансових інвестицій			
необоротних активів			
Виплати за деривативами			
Інші платежі			
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності			

Потім аналізуємо грошові потоки у результаті фінансової діяльності.

Фінансова діяльність – це сукупність операцій, які призводять до зміни величини і складу власного та позикового капіталу.

Рух грошових коштів у розрізі фінансової діяльності пов'язаний з такими потоками:

- надходженням коштів: від власного капіталу; отриманням позик тощо, вибуттям коштів: викупом власних акцій;
- погашенням позик;
- виплатою дивідендів;
- погашенням позик тощо.

У табл. 9.4 наведено методику аналізу грошових коштів від фінансової діяльності.

Таблиця 9.4 – Аналіз руху грошових коштів від фінансової діяльності

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Зміни за рік
Надходження від:			
Власного капіталу			
Отримання позик			
Інші надходження			
Витрачання на:			
Викуп власних акцій			
Погашення позик			
Сплату дивідендів			
Інші платежі			
Чистий рух коштів від фінансової діяльності			

У процесі подальшого аналізу оцінюємо чистий рух грошових потоків одного або декількох звітів.

Аналіз руху грошових коштів здійснюється за даними таблиці 9.5.

Таблиця 9.5 – Аналіз чистого руху грошових коштів

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Зміни за рік
Залишок коштів на початок року			
Чистий рух коштів від операційної діяльності			
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності			
Чистий рух коштів від фінансової діяльності			
Чистий рух коштів за звітний рік			
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів			
Залишок коштів на кінець року			

Фінансовий стан підприємств визнається стійким, якщо забезпечується збалансованість надходження грошових коштів і їх виплат, яка визначається через показник рівня достатності надходження грошових коштів:

$$Рд = ГПп / ГПн,$$

де Рд – рівень достатності надходження грошових коштів;

ГПп – позитивний грошовий потік у звітному періоді;

ГПн – негативний грошовий потік у звітному періоді.

Оптимальне значення показника дорівнює одиниці. Воно свідчить про те, що у звітному періоді грошових коштів надходило стільки, скільки їх потрібно було для здійснення виплат. Значення показника більшого за одиницю свідчить про перевищення надходження грошових коштів над їх виплатою, а отже, про можливе неефективне використання цього виду активів підприємства, особливо, якщо це перевищення носить тривалий характер.

Якщо рівень достатності надходження грошових коштів менше одиниці, це також свідчить про незбалансованість грошових потоків підприємства в досліджуваний період часу. Однак таку ситуацію не можна оцінювати однозначно як незадовільну.

За недостатності надходження грошових коштів виплати проводяться за рахунок раніше накопиченого залишку (початкового залишку грошових коштів), що може й не мати негативних наслідків у короткостроковому періоді.

Такий стан може погіршити результати діяльності підприємства в майбутньому, якщо перевищення виплат над надходженнями грошових коштів буде зберігатися і призведе до їх дефіциту. Тому, якщо виплати грошових коштів перевищують їх надходження, але це носить короткостроковий характер, а накопичений залишок грошових коштів зберігається у певній сумі, то грошові потоки підприємства можна оцінити позитивно.

За станом руху грошових коштів можна судити про якість управління підприємством:

Таблиця 9.6 – Якість управління підприємством

Чистий рух коштів від			Загальна оцінка якості управління
операційної діяльності	інвестиційної діяльності	фінансової діяльності	
+	–	–	хороша якість управління
+	+	+	хороша якість управління
+	–	+	нормальна якість управління
–	+	+	кризова якість управління

На думку фахівців, якість управління підприємством можна охарактеризувати як належну в тому разі, якщо за підсумками звітного періоду чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності має додатне значення, у результаті інвестиційної та фінансової – від’ємне. Це означає, що від операційної діяльності, зокрема від реалізації продукції, підприємство отримує достатньо грошових коштів, щоб мати можливість інвестувати ці кошти, а також погашати залучені кредити. Причому підприємству для здійснення інвестицій вистачає лише власних коштів. Якщо при цьому чистий рух коштів у результаті всіх видів діяльності підприємства за рік також має додатне значення, то можна стверджувати про те, що керівництво підприємства повністю справляється зі своїми функціями.

У разі якщо рух грошових коштів у результаті операційної та фінансової діяльності має додатне значення, а в результаті інвестиційної – від’ємне, говорять про нормальну якість управління підприємством.

Сутність такої структури грошових потоків зводиться до того, що підприємство спрямовує грошові кошти, отримані від операційної діяльності, а також кошти, отримані як кредити й додаткові вкладення власників (фінансова діяльність), на придбання необоротних активів (оновлення основних засобів, вкладення капіталу в нематеріальні активи, здійснення довгострокових інвестицій). У цій ситуації також бажаним є додатне значення за статтею «Чистий рух коштів за звітний період».

Варто зазначити, що фінансування витрат інвестиційної діяльності за рахунок надходження від фінансової діяльності не завжди є негативним результатом. До того ж від’ємне значення за статтею «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» і додатне за статтею «Чистий рух коштів від фінансової діяльності» може також означати, що підприємство під невеликий процент одержало кредит та інвестувало отримані грошові кошти на більш вигідних умовах. Тобто як перша ситуація, так і друга прийнятні за оцінки якості управління підприємством.

Зверніть увагу: залучення інвестицій для розвитку підприємства ще недавно було явищем доволі розповсюдженим. Однак на сьогодні з огляду на складну ситуацію в банківському секторі з надання кредитів таке благо, як кредити, для більшості підприємств не доступне. Отже, для більш точного аналізу треба достеменно визначити, що обумовлює додатне значення грошового потоку від фінансової діяльності, тобто встановити джерело надходження коштів.

Ситуація, за якої рух коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності має додатне значення, а в результаті операційної – від’ємне, насторожує. У цьому випадку стан підприємства можна охарактеризувати як кризовий, якість управління в такій ситуації не витримує жодної критики.

Зміст такої структури капіталу зводиться до такого: підприємство фінансує витрати операційної діяльності за рахунок надходжень від інвестиційної та фінансової, тобто за рахунок залучених кредитів, додаткової емісії акцій тощо. Така структура руху грошових коштів прийнятна тільки для новостворених підприємств, які ще не почали працювати на повну потужність і перебувають на початковій стадії розвитку.

Отже, можна зробити висновок, що якість управління підприємством перебуватиме на прийнятному рівні лише в тому разі, якщо матиме додатне значення рух грошових коштів у результаті операційної діяльності. Іншими словами, підприємство вчасно отримуватиме оплату за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги від покупців і замовників. Крім того, витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), будуть меншими за отримані доходи, тобто підприємство матиме прибуток.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що таке грошовий потік?
2. Що таке фінансова діяльність?
3. Що таке чистий грошовий потік?
4. Як розраховується коефіцієнт варіації?

Тестові завдання

1. У якій формі фінансової звітності наведена інформація про рух грошових коштів:

- а) форма № 1;
- б) форма № 2;
- в) форма № 3;
- г) форма № 4.

2. Грошовий потік – це:

- а) неперервний рух грошових коштів у процесі господарської діяльності;
- б) ліквідність грошових коштів;
- в) надходження грошових коштів;
- г) міра ліквідності підприємства.

3. Грошовий потік розраховується як різниця між надходженням грошових коштів та витратами, пов'язаними з їх виплатою за:

- а) непрямого способу;
- б) прямого способу;
- в) зворотного способу;
- г) порівняльного способу.

4. За методом обчислення обсягу грошовий потік поділяється на:

- а) валовий та чистий;
- б) надлишковий і дефіцитний;
- в) регулярний та епізодичний;
- г) додатний та від'ємний.

5. За неперервністю формування грошовий потік класифікується як:

- а) регулярний та епізодичний;
- б) надлишковий і дефіцитний;
- в) додатний та від'ємний;
- г) валовий та чистий.

6. Чистий грошовий потік розраховується за формулою:

- а) додатний грошовий потік / від'ємний грошовий потік;
- б) додатний грошовий потік – від'ємний грошовий потік;
- в) від'ємний грошовий потік – додатний грошовий потік;
- г) від'ємний грошовий потік / додатний грошовий потік.

7. Перевагою прямого способу визначення грошових потоків є:

- а) невисока трудомісткість під час складання звіту зовнішнім користувачем;
- б) те, що він дозволяє оцінити загальні суми надходження і витрачання грошових коштів підприємства;
- в) те, що він дозволяє проаналізувати вплив різних факторів на зміну залишку грошових коштів;
- г) те, що він дозволяє провести оцінку грошових потоків на основі лише звітності.

8. Перевагою непрямого способу визначення грошових потоків є:

- а) те, що він дозволяє проаналізувати вплив різних факторів на зміну залишку грошових коштів;
- б) невисока трудомісткість під час складання звіту зовнішнім користувачем;
- в) те, що він дозволяє провести оцінку грошових потоків на основі лише звітності;
- г) те, що він дозволяє оцінити загальні суми надходження і витрачання грошових коштів підприємства.

9. Надходження грошових коштів – це:

- а) негативний фінансовий потік;
- б) оперативний грошовий потік;
- в) чистий грошовий потік;
- г) позитивний фінансовий потік.

10. За спрямованістю руху грошовий потік класифікується як:

- а) регулярний та епізодичний;
- б) валовий та чистий;
- в) надлишковий і дефіцитний;
- г) додатний та від'ємний.

Практичні завдання

Задача 1. За даними ф. 3 «Звіт про рух грошових коштів» (вихідні дані) проаналізувати достатність надходження грошових коштів та ефективність їх використання. Зробити висновки.

тис. грн

Показники	Минулий рік тис. грн	Звітний рік тис. грн
Надійшло грошових коштів	652	709
Витрачено грошових коштів	615	576
Чистий фінансовий результат (прибуток) прибуток	86,8	92,4
Середній залишок грошових коштів	20,5	89
Чистий рух грошових коштів	37	133

Задача 2. За даними ф. 1 «Баланс» (вихідні дані) скласти платіжний баланс. Зробити висновки.

тис. грн

Наявні кошти для покриття заборгованості	На початок року	На кінець року
Гроші та їх еквіваленти	400	380
Розрахунки з дебіторами	1 100	800
Заборгованість за позикою	700	400
Заборгованість кредиторів	800	500
Векселі видані	20	30

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний

1. Аналіз господарської діяльності : тест. завдання для студентів напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит» / Укоопспілка, Львів. комерц. акад. ; уклад. : Т. О. Герасименко, О. М. Мазуренко. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2019. – 51 с.

2. Власюк Н. І. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Н. І. Власюк. – Львів : Магнолія, 2018. – 328 с.

3. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств : навч. посіб. / О. І. Гадзевич. – К., 2018. – 177 с.

4. Загурський О. М. Фінансовий аналіз: кредитно-модульний курс : навч. посібник / О. М. Загурський. – К. : Центр учбової літератури, 2019. – 472 с.

5. Ковтун Н. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Н. В. Ковтун ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2017. – 527 с.

Допоміжний

1. Аналіз господарської діяльності підприємств: плануємо ефективну роботу в новому році : практ. керівництво. – Д. : Баланс-Клуб, 2019. – 110 с.

2. Аналіз господарської діяльності підприємства : навч. посіб. / Н. Б. Кащена та ін. ; Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків : ХДУХТ, 2014. – 536 с.

3. Андренко І. Б. Аналіз діяльності підприємств туризму : навч. посіб. для студентів ВНЗ / І. Б. Андренко ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2018. – 236 с.

4. Великий Ю. В. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / Ю. В. Великий, Є. Г. Юрін ; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, Миколаїв. міжрегіон. ін-ту розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – Миколаїв : Іліон, 2017. – 215 с.

5. Герасименко Т. О. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / Герасименко Т. О., Мазуренко О. М. ; Львів. комерц. акад. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2014. – 319 с.

6. Громова А. Є. Аналіз фінансового стану підприємства з огляду ефективного використання фінансових ресурсів / А. Є. Громова, К. В. Крамаренко, Т. О. Рудик // Молодий вчений. – 2019. – № 5 (32). – С. 44–47.

7. Економічний аналіз підприємств торгівлі та харчування : навч. посіб. / Н. М. Гаркуша та ін. ; Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків : ХДУХТ, 2014. – 361 с.

8. Економічний аналіз : навч. посіб. / П. М. Коюда та ін. – 2-ге вид., випр. і допов. – Х. : Компанія СМІТ, 2018. – 69 с.

9. Економічний аналіз і моделювання господарської діяльності підприємства : навч. посіб. для студентів ВНЗ / М. В. Румянцев та ін. ; Держ. ВНЗ Донец. нац. техн. ун-т. – Донецьк : Ноулідж, Донец.від-ня, 2018. – 297 с.

10. Кіндрацька Г. І. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / Г. І. Кіндрацька, А. Г. Загородній, Ю. І. Кулиняк. – Львів : ЗУКЦ, 2017. – 309 с.

11. Лучко М. Р. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / М. Р. Лучко, С. М. Жукевич, А. І. Фаріон. – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – 304 с.

12. Маначинська Ю. А. Облік і аналіз фінансових результатів у готельному господарстві : монографія / Ю. А. Маначинська ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Чернів. торг.-екон. ін-т. – Чернівці : Місто, 2018. – 423 с.

13. Методичні вказівки та завдання для контрольних робіт з курсу «Фінансовий аналіз» для студентів ф-ту заоч. освіти на пряму підгот. 6.030508 «Фінанси і кредит» / Укоопспілка, Львів. комерц. акад. ; уклад. Н. І. Власюк. – Львів : Вид-во ЛКА, 2015. – 84 с.

14. Мішеніна Н. В. Економічний аналіз : навч. посіб. / Н. В. Мішеніна, Г. А. Мішеніна, І. Є. Ярова ; Сум. держ. ун-т. – Суми : Сум. держ. ун-т, 2018. – 305 с.

15. Мних Є. В. Фінансовий аналіз : підруч. для студентів ВНЗ / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – Київ : КНТЕУ, 2019. – 535 с.

16. Облік, аналіз та контроль: теорія, методологія, практика : колект. монографія / за ред. І. Б. Садовської ; Луц. нац. техн. ун-т та ін. – Луцьк : Луц. НТУ, 2014. – 270 с.

17. Отенко І. П. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / І. П. Отенко, Г. Ф. Азаренков, Г. А. Іващенко. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 156 с.

18. Петряєва З. Ф. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. для інозем. студентів / З. Ф. Петряєва ; Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 371 с.

19. Рзаєва Т. Г. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Т. Г. Рзаєва, Г. І. Рзаєв ; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький : Рута, 2016. – 256 с.

20. Сарай Н. І. Економічна діагностика : навч. посіб. / Н. І. Сарай. – Тернопіль : Крок, 2019. – 164 с.

21. Сарай Н. І. Особливості економічної діагностики підприємства : монографія / Н. І. Сарай // Сучасні тенденції розвитку економічних систем / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. І. Гринчуцького. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – С. 135–146.

22. Сіменко І. В. Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник / І. В. Сіменко. – К. : ЦУЛ, 2017. – 384 с.

23. Столярчук Г. В. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / Г. В. Столярчук ; Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін.-т». – Харків : ХАІ, 2016. – 71 с.

24. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз. Ч. 1 [Текст] / Ю. М. Тютюнник. – 2016. – 358 с.

25. Фінансовий аналіз. Практикум [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Білик та ін. ; за заг. та наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М. Д. Білик ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2016. – 474 с.

26. Шинкаренко В. Г. Аналіз господарської діяльності автотранспортних підприємств : навч. посіб. / В. Г. Шинкаренко, О. М. Жарова, О. М. Криворучко ; Харків. нац. автомоб.-дорож. ун-т. – Харків : ХНАДУ, 2018. – 387 с.

27. Яців І. Б. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. / І. Б. Яців, В. В. Липчук, Н. І. Райтер ; Львів. нац. аграр. ун-т. – Львів : Ліга-Прес, 2017. – 239 с.

Інформаційні ресурси інтернету:

1. Бюджет України 1999–2018 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/achamber/control/uk/publish/article>
2. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=264515>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
4. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>
5. ЛІГА Бізнес Інформ: українська мережа ділової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.net
6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=ukA&tag=StrategichnePlanuvannia>
7. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mof.gov.ua>
8. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
9. Публічна фінансова звітність підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/emitent>
10. Урядовий портал / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>
11. Фінансовий портал / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua>

Навчальне видання

Панасюк Ольга Вікторівна,
Савченко Алла Миколаївна

Аналіз господарської діяльності

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск	<i>А. В. Лавренюк</i>
Відповідальний редактор	<i>М. М. Грабарчук</i>
Редактор	<i>Н. І. Грицюк, Л. Б. Дьомена</i>
Форматування та комп'ютерна верстка	<i>Д. П. Завальницька</i>

Здано до друку 05.07.2023. Формат 60 × 84 / 14
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 8.2
Наклад 300 прим. Замовлення № 1059

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
«Державний податковий університет»
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область,
Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022*